

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
TECHNOLOGIJOS FAKULTETAS
MECHANIKOS INŽINERIJOS KATEDRA

Linas Radžius

**KOFINO KREIVĖS PARAMETRŲ IR MECHANINIŲ
CHARAKTERISTIŲ RYŠIO TYRIMAS BŪDINGAME
INTERVALE**

Magistro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
TECHNOLOGIJOS FAKULTETAS
MECHANIKOS INŽINERIJOS KATEDRA

**KOFINO KREIVĖS PARAMETRŲ IR MECHANINIŲ
CHARAKTERISTIŲ RYŠIO TYRIMAS BŪDINGAME
INTERVALE**

Magistro baigiamasis darbas

Autorius – Linas Radžius (MM – 11 gr.)

Vadovas – lekt. dr. Agnė Stulpinaitė

Recenzentas – doc. dr. Raimondas Šniuolis

Katedros vedėjas – doc. dr. Artūras Sabaliauskas

Šiauliai, 2013

**TECHNOLOGIJOS FAKULTETAS
MECHANIKOS INŽINERIJOS KATEDRA**

TVIRTINU _____

(parašas, data)

_____
(vardas, pavardė)

MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS
Studijų programa MECHANIKOS INŽINERIJA

Išduota magistrantui (-ei) Linui Radžiui

Darbo tema: Kofino kreivės parametrų ir mechaninių charakteristikų ryšio tyrimas būdingame intervale

Patvirtinta 2013 m. kovo mėn. 29 d. fakulteto dekanu potvarkiu Nr. 060-03-9.

1. Darbo tikslas

Nustatyti legiruotųjų konstrukcinių plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų mechaninių ir Kofino kreivės charakteristikų priklausomybes nustatytame būdingame intervale kambario ir aukštesnėje temperatūroje.

2. Darbo struktūra

Įvadas. Aptartas temos aktualumas, darbo mokslinis naujumas ir praktinė vertė.

Pirmas skyrius. Literatūros šaltinių apžvalga.

Antras skyrius. Mažacilkio nuovargio eksperimentinis tyrimas.

Trečias skyrius. Aprašyti būdingo intervalo pagal mechanines charakteristikas nustatymą kambario ir aukštesnėje temperatūrose. Suirimo parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus statistinė analizė būdingame intervale. Nustatyti Kofino kreivės ir mechaninių charakteristikų tarpusavio analitinių priklausomybių koeficientus.

Atlikti medžiagų suirimo parametrų pagal modifikuoto plastiškumo kriterijų kambario ir aukštesnėje temperatūrose palyginimą tarp būdingo intervalo duomenų ir bendrų plienų, suvirinimo siūlių medžiagų grupių duomenų.

Darbo pateikimo terminas 2013m. birželio mėn. 5 d.

Užduotį gavau

Linus Radžius

(magistranto vardas, pavardė)

_____
(parašas, data)

Vadovas

lekt. dr. Agnė Stulpinaitė

(pareigos, vardas, pavardė)

_____
(parašas, data)

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	7
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	9
ĮVADAS	10
1. LITERATŪROS ŠALTINIŲ APŽVALGA	12
1.1. Ciklinio nuovargio tyrimai	16
2. MAŽACIKLIO NUOVARGIO EKSPERIMENTINIAI TYRIMAI	17
2.1. Ciklinis nuovargis	17
2.2. Tiriamos medžiagos	18
3. KOFINO KREIVĖS PARAMETRŲ IR MECHANINIŲ CHARAKTERISTIŲ RYŠIO TYRIMAS	19
3.1. Tiriamų medžiagų intervalų nustatymas	19
3.2. Tiriamų medžiagų statistika	22
3.3. Ryškiai išsiskiriančių taškų atmetimas	23
3.4. Rezultatų atsitiktinumo bei nepriklausomumo statistinis tikrinimas	27
3.5. Deformavimo, nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus reikšmių pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezių tikrinimas	31
3.7. Medžiagų grupavimo įtaka nuovargio charakteristikų nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus nustatymui	49
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	56

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
TECHNOLOGIJOS FAKULTETAS
MECHANIKOS INŽINERIJOS KATEDRA

Linus Radžius. KOFINO KREIVĖS PARAMETRŲ IR MECHANINIŲ CHARAKTERISTIKŲ RYŠIO TYRIMAS BŪDINGAME INTERVALE. Magistro baigiamasis darbas / vadovas lekt. dr. A. Stulpinaitė

SANTRAUKA

Atlikta literatūros apžvalga parodė, kad tyrimų, nagrinėjant medžiagas būdingame intervale kambario ir aukštesnėje temperatūroje nebuvo atlikta. Todėl šiame darbe, nustatyti analizuojamų duomenų sklaidos intervalai: legiruotiems konstrukciniams plienams bei legiruotų konstrukcinių plienų suvirinimo siūlių medžiagoms (kambario ir aukštesnėje temperatūroje). Atliktas deformavimo, nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus reikšmių pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezių tikrinimas, kuris parodė, kad dauguma nuovargio nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų yra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį. Pasiūlyti analitinių priklausomybių koeficientai tarp suirimo kreivės parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus. Gauti koreliacinės analizės duomenys patvirtino medžiagų atmetimo (būdingo intervalo nustatymo) tikslumą. Tai reiškia, kad darbe nustatytos analitinės priklausomybės gali būti taikomos įrenginių konstrukcijų preliminariam ilgalaikiškumui bei patikimumui apskaičiuoti.

Šiaulių universiteto Technologijos fakulteto organizuojamoje 8 – oje konferencijoje „Studentų moksliniai darbai“ skaitytas pranešimas tema: „Kofino kreivės parametrų ir mechaninių charakteristikų ryšio tyrimas būdingame intervale“.

Pagrindiniai žodžiai: mažaciklis nuovargis, ilgalaikiškumas, Kofino kreivės parametrai, modifikuoto plastiškumo kriterijus, tiesinė priklausomybė

ŠIAULIAI UNIVERSITY
FACULTY OF TECHNOLOGY
DEPARTMENT OF MECHANICAL ENGINEERING

Linās Radžius. COFFINS CURVE PARAMETERS AND MECHANICAL CHARACTERISTICS CONNECTIVITY TEST IN TYPICAL RANGE. Master final work / research advisor lect. dr. A. Stulpinaitė

SUMMARY

Performed literature review showed that any studies of examining materials in intrinsic range at room and elevated temperature haven't been performed. That's why, in this paper, analyzed data setted diffusion ranges-alloyed for structural steels and alloy structural steels weld (at room and elevated temperatures). Performed deformation, fatigue parameters and modified plasticity criteria value distribution by the normal law hypothesis testing, which showed that most of the fatigue plasticity criteria from modified data is distributed according to the normal principle. Offered analytical dependency ratios between the disintegrate curve parameters and modified plasticity criteria. Counted correlation analysis appropriate rejection of materials (in typical range). This means that in paper setted analytical relationships can be used for equipment preliminary calculation of durability and reliability.

I was a participant in Šiauliai Univeristy faculty of Technology organized 8 - th conference "Student scientific search" with theme: Coffins curve parameters and mechanical characteristics connectivity test in typical range.

Key words: low-cycle fatigue, durability, Coffin curve's parameters, modified plasticity criteria, linear relationship

LENTELIŲ SĄRAŠAS

3.1 lentelė. Tiriamų medžiagų kiekio kitimas	22
3.2 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio charakteristikos C_p (kambario temperatūroje) ryškiai išsiskiriančių taškų atmetimas	26
3.3 lentelė. Atmestos medžiagos, tiriamų medžiagų skaičius po atmetimo	26
3.4 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio kreivės parametro m_p reikšmių atsitiktinumą ir nepriklausomumo statistinis tikrinimas, naudojant imties medianą	28
3.5 lentelė. Serijų kriterijaus, naudojant medianą, gautų duomenų lentelė	28
3.6 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių nuovargio kreivės parametro C_p reikšmių atsitiktinumą ir nepriklausomumo statistinis tikrinimas, naudojant kylačių ir krintančių serijų kriterijų	30
3.7 lentelė. Serijų kriterijaus, naudojant medianą, gautų duomenų lentelė	31
3.8 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų variacinė eilutė nuovargio kreivės parametrui m_e kambario temperatūroje	34
3.9 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų reikšmių pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezės tikrinimas, naudojant suderinamumo kriterijų W nuovargio kreivės parametrui m_e kambario temperatūroje	34
3.10 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje nuovargio parametrų tikrinimas Kolmogorovo – Smirnovu metodu	36
3.11 lentelė. Nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų normaliojo skirstinio tikrinimas kambario temperatūroje ir aukštesnėje temperatūrose panaudojus vidutinį absoliutinį nuokrypį (VAN), imties pločio ir dispersijos santykį IP/s , Šapiro ir Vilko W kriterijų bei Kolmogorovo – Smirnovu metodus legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale	37
3.12 lentelė. Nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų normaliojo skirstinio tikrinimas kambario temperatūroje ir aukštesnėje temperatūrose panaudojus vidutinį absoliutinį nuokrypį (VAN), imties pločio ir dispersijos santykį IP/s , Šapiro ir Vilko W kriterijų bei Kolmogorovo – Smirnovu metodus legiruotiems konstrukcinių plienų siūlėms (atmetus papildomą medžiagą)	38

3.13 lentelė. Kintamųjų legiruotųjų plienų nuovargio charakteristikos m_p ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus kambario temperatūroje koreliacija.....	41
3.14 lentelė. Pirsono koreliacijos koeficiento r rezultatai	41
3.15 lentelė. Legiruotųjų konstrukcinių plienų kintamųjų modifikuoto plastiškumo kriterijaus bei nuovargio charakteristikos m_p kambario temperatūroje tiesinio ryšio stiprumo vertinimas	42
3.16 lentelė. Stjudento krterijaus reikšmingumo vertinimas legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametrui m_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ kambario temperatūroje	44
3.17 lentelė. Regresijos lygties koeficientų reikšmingumas parametrms m_e, C_e, m_p, C_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ kambario temperatūroje	44
3.18 lentelė. 95% prognozuojamų reikšmių tikėtinumo juostos ribų nustatymas tiesinei regresijai $y = 0,546 + 0,044x$, kai $t_{p,k} = 8,638$, $p = 0,05$	45
3.19 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametrų m_p, C_p priklausomybės nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus regresijos tiesiškumo tikrinimas.....	47
3.20 lentelė. Tiesinio ryšio adekvatumo tyrimas (Fišerio kriterijus) nuovargio parametrms	48
3.21 lentelė. Legiruotų konstrukcinių bei plienų siūlių medžiagų nuovargio parametrų m_p, C_p, m_e, C_e tiesinės priklausomybės koeficientai nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus kambario bei aukštesnėje temperatūrose	49
3.22 lentelė. Tiriamų medžiagų bendros grupės bei medžiagų būdingame intervale koreliacijos koeficientų palyginimai	52

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1 pav. Plastiškumo koeficiento (C) ir nuovargio eksponentės (m) priklausomybė nuo temperatūros	12
1.2 pav. Servohidraulinė bandymo sistema MTS – 810	13
1.3 pav. Medžiagų klasifikavimas kambario ir aukštesnėje temperatūroje	15
3.1 pav. Legiruoti plienai kambario temperatūroje	20
3.2 pav. Plienų siūlės kambario temperatūroje	20
3.3 pav. Legiruoti plienai aukštesnėje temperatūroje.....	21
3.4 pav. Plienų siūlės aukštesnėje temperatūroje	21
3.5 pav. Prognozuojamų reikšmių pasikliautinumo juosta, kai $y = 0,546 + 0,044x$ nuovargio parametro m_p priklausomybei nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale kambario temperatūroje	46
3.6 pav. Nuovargio parametro m_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus σ_u/σ_yZ legiruotų konstrukcinių plienų bendrai grupei kambario temperatūroje ir 95% prognozuojamų reikšmių pasikliautinoji juosta (brūkšninė linija).....	50
3.7 pav. Nuovargio parametro m_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale kambario temperatūroje ir 95% prognozuojamų reikšmių pasikliautinoji juosta (brūkšninė linija).....	51

IVADAS

Dabartiniiais laikais, kai visa pramonė išgyvena sunkmetį, visos naudojamos medžiagos privalo būti kuo tvaresnės, nesvarbu ar jos naudojamos mašinų gamybos, energetikos, ar kitose inžinerinėse srityse. Kuo ilgesnis mechanizmo naudojimo laikas, tuo didesnę pasitikėjimą jis sukelia, duodamas ekonominę naudą naudojantis juo. Tačiau ne visi įrengimai pasižymi ilgalaikiškumu. Norint, kad patikimumas didėtų, būtina įvertinti jų darbo sąlygas, medžiagų savybių įtaką stiprumui. Nesvarbu, koks mechanizmas bebūtų, juos veikia įvairiausios kintamos apkrovos, kurių įtaka dar labiau padidėja keičiantis darbo aplinkai – skiriantis darbo aplinkos temperatūrai.

Ankstesniuose kitų autorių darbuose buvo analizuojamos medžiagų ciklinio deformavimo diagramos, nuovargių kreivių parametrai ir mechaninės savybės, suskirstant medžiagų duomenis pagal tyrimų temperatūrą (aukštesnėje bei kambario), cheminę sudėtį. Šiame darbe analizuojamų medžiagų duomenys nagrinėjami nustatytuose pagal modifikuotą kriterijų būdinguose intervaluose kambario bei aukštesnėje temperatūroje. Tokiu būdu, tyrimo metu yra patikslinami medžiagų priklausomybių koeficientai, pagal kuriuos preliminariai apskaičiuojamas ilgalaikiškumas.

Tyrimo tikslas. Nustatyti legiruotųjų konstrukcinių plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų mechaninių ir Kofino kreivės charakteristikų priklausomybes nustatytame būdingame intervale kambario ir aukštesnėje temperatūroje.

Darbo uždaviniai.

- nustatyti legiruotųjų plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų nuovargio kreivės parametrų m_p , C_p , m_e , C_e būdingą intervalą, kuris priklauso nuo mechaninių charakteristikų;
- nustatyti nuovargio kreivės parametrų m_p , C_p , m_e , C_e tarpusavio ryšio dėsningumus būdingame intervale kambario ir aukštesnėje temperatūrose;
- nustatyto būdingo intervalo įtaką legiruotųjų konstrukcinių plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų nuovargio kreivės parametrų m_p , C_p , m_e , C_e nustatymui pagal modifikuoto plastiškumo kriterijų kambario ir aukštesnėje temperatūrose;
- nustatyti analitinių priklausomybių koeficientus nuovargio kreivių parametrams nustatyti pagal mechanines savybes bei patikrinti pasiūlyto analitinio ryšio regresinio modelio adekvatumą.

Tyrimo metodai. Baigiamojo magistro darbo tyrimai atlikti remiantis eksperimentiniais, analitiniais bei statistiniais metodais. Apdoroti duomenys gauti KTU Mašinų projektavimo katedros mažaciklio nuovargio laboratorijoje bei kitų laboratorijų tyrimų rezultatais kambario bei aukštesnėje temperatūroje. Medžiagų atmetimui, nustatant būdingus intervalus, buvo panaudota „Origin 8.0“

programa. Statistiniams duomenų apdorojimams bei skaičiavimams naudota „SPSS 17.1“ programinės įrangos paketas.

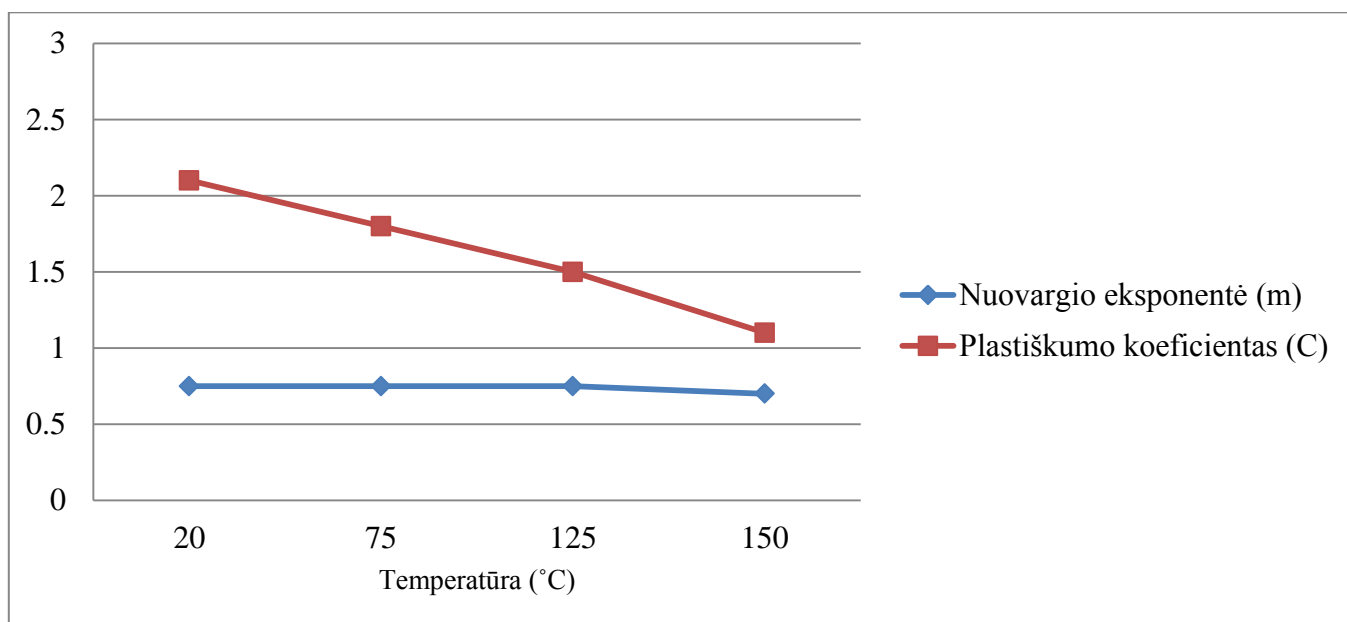
Darbo pritaikymas. Atlikti analitiniai skaičiavimai bei nustatytos tarpusavio priklausomybės gali būti panaudotos atliekant energetikos ir naftos pramonės įrenginių konstrukcijų ilgalaikiškumui bei patikimumui užtikrinti.

1. LITERATŪROS ŠALTINIŲ APŽVALGA

Nuovargis – viena iš pagrindinių ciklinių apkrovų charakteristikų, kuri įtakoja kiekvienos mašinos patvarumą ir eksploataciją. Mažaciklis nuovargis – vienas iš galimų būdų sukeliančių plieno elementų ar jungčių irimą.

Okrajni, J; Junak, G. pateiktame darbe [9] nagrinėjami ilgalaikiškumo metodai, kurie apskaičiuojami matematiniais metodais pasitelkiant eksperimentinio patvirtinimo bandymus. Bandymai buvo atliekami nuosekliai didinant apkrovimo jėga aukštoje temperatūroje norint išsiaiškinti apkrovimo įtaką nuovargiui. Autoriai nustatė, kad mažaciklio tamprumo tyrimai leido nustatyti plienų nuovargį, kaip vientisos deformacijos funkciją veikimo srityje.

X. Q. Shi su bendraautoriais aprašytame straipsnyje [13] atlikti plienų tyrimai buvo vykdomi skirtingo dažnio (1024 – 1 Hz) bei temperatūros (25 – 150 °C) ribose. Atlikus tyrimus pastebėta, kad metalų patvarumas priklauso nuo mažėjančio dažnio bei temperatūros nors jų priklausomybė buvo santykinai nedidelė. 1.1 paveiksle pateikiama plastiškumo koeficiento (C) bei nuovargio eksponentės (m) priklausomybė nuo temperatūros esant tam pačiam bandymo dažniui.

1.1 pav. Plastiškumo koeficiento (C) ir nuovargio eksponentės (m) priklausomybė nuo temperatūros [13]

Iš paveikslo matoma, kad nuovargis beveik nepriklauso nuo veikiamos temperatūros, tuo tarpu, plastiškumo koeficientas labai priklauso nuo veikiamos temperatūros.

Junak, G; Ciesla, M. straipsnyje [7] rašoma apie atliktą mažaciklį tyrimą P91 ir P92 plienams, kurie naudojami didelio tikslumo įrengimuose. Plieno tyrimai buvo atliekami kambario temperatūroje. Bandymai atlikti servohidrauline bandymo sistema MTS – 810 (Pav. 1.2).

1.2 pav. Servohidraulinė bandymo sistema MTS – 810 [7]

Atlikus tyrimus buvo nustatyta, kad plienai P91 ir P92 parodė panašias mažaciklio nuovargio charakteristikos (N_f, σ_{an}) matuojamose zonose. Abiejais atvejais buvo pastebimas ciklinis medžiagos susilpnėjimas. Šios medžiagoms būdingas didelis valkšnumas, todėl gali būti naudojamos ypatingomis (kritinėmis) darbo sąlygomis veikiančiuose įrengimuose.

B. R. Baubenspecko [3] darbe tiriami Ni pagrindo plienai, kurie naudojami aukštose 1100 – 1300 °C temperatūrose, tačiau dėl naudojamų dangų bei įvairių aušinimo metodų, duomenys yra iš bandymų, kurie atlikti 750 – 950 °C. Atlikus įtempių bandymus nustatyta, kad nors bendras stiprumas mažėja didėjant medžiagos temperatūrai, tačiau mechaninės savybės medžiagos IN738LC lieka geresnės aukštos temperatūros sąlygomis.

Stulpinaitė, A; Šniuolis, R, savo darbe [15] plačiai išnagrinėjo legiruotųjų konstrukcinių plienų ilgalaikiškumo priklausomybę nuo mechaninių charakteristikų. Taip buvo ištirti ypatingo

ilgalaikiškumo, stiprumo bei patikimumo reikalaujantys plienai. Nagrinėti 74 legiruotųjų plienų, 75 legiruotųjų plienų suvirinimo siūlių medžiagų ir 55 korozijai ir karščiui atsparių plienų, 36 jų suvirinimo siūlių medžiagų normalioje temperatūroje bei 53 legiruotųjų plienų, 40 legiruotųjų plienų suvirinimo siūlių medžiagų ir 46 korozijai ir karščiui atsparių plienų aukštesnėje temperatūroje duomenys. Duomenys surinkti iš Kauno technologijos universiteto, Čekijos, Rusijos bei Vengrijos laboratorijose, kuriose buvo atlikti mažaciklio nuovargio bandymai.

Pagal A. Stulpinaitės [14] atliktą skirstymą, medžiagos buvo suskirstytos į grupes pagal:

- darbo temperatūrą;
- plienų tipą;
- legiruojančius elementus.

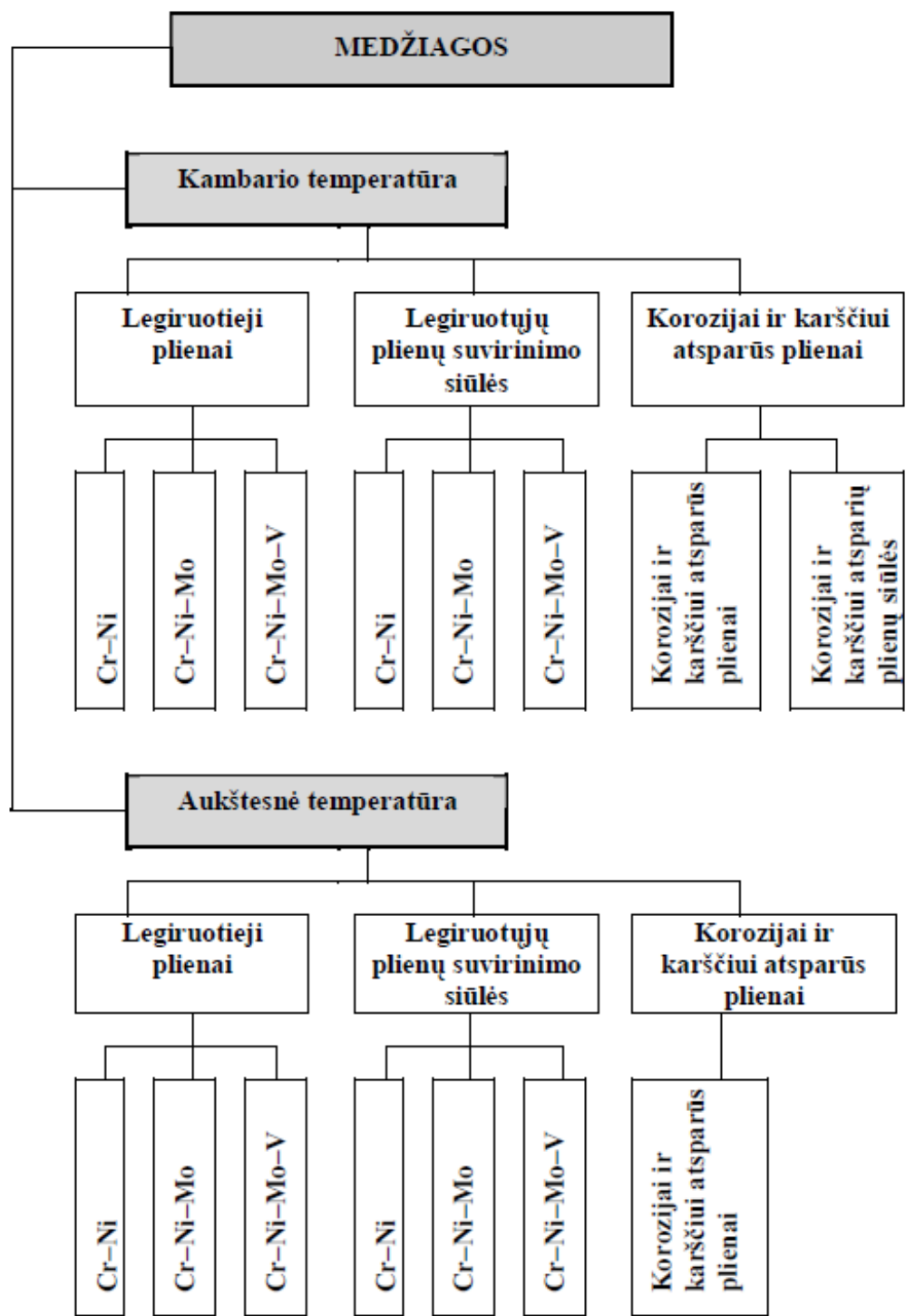
Pagal sugrupuotų legiruotų konstrukcinių plienų cheminius elementus buvo pateiktos šios medžiagų grupės (1.3 pav.).

M. Daunio, A. Stulpinaitės ir R. Šniuolio darbe [5] aprašomas statistinis ciklinių įtempių – deformacijų kreivės parametrai suskirstytų į tris grupes. Tyrimai buvo atliekami, norint išsiaiškinti svarbių konstrukcinių elementų ilgalaikiškumą. Mažaciklio apkrovimo eksperimentai buvo atliekami esant simetriniam įtempių apkrovimui ir įtempių kontolijuojamas sąlygas.

Buvo nustatyta, kad sugrupuotų pagal cheminę sudėtį elementų rezultatai lemia geresnį linijinį ryšį tarp parametru m_e , C_e , m_p , C_p bei modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotiems konstrukciniams plienams kambario bei aukštesnėje temperatūrose.

Atlikti statistiniai tyrimai pagrindė, kad suirimo kreivių parametrai, modifikuoto plastiškumo kriterijus $(\sigma_u/\sigma_y) Z$ yra atsitiktiniai ir nepriklausomi dydžiai, pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį.

Anot M. Daunio, A. Stulpinaitės ir R. Šniuolio [4] mažaciklis ilgalaikiškumas tiesiškai koreliuoja su medžiagų modifikuotu plastiškumu $(\sigma_u/\sigma_y) Z$. Pagal atliktus skaičiavimus nustatyta, kad mažaciklio nuovargio kreivės parametrai m_e , C_e , m_p , C_p legiruotų konstrukcinių plienų suvirintų siūlių modifikuotas plastiškumas $(\sigma_u/\sigma_y) Z$ kambario ir aukštesnėje temperatūroje yra susiję su tiesine regresija.

1.3 pav. Medžiagų klasifikavimas kambario ir aukštesnėje temperatūroje [14]

1.1. Ciklinio nuovargio tyrimai

Pasikartojanti priešingų ženklų arba ženkliai skirtingų dydžių plastinė deformacija labai pagreitina medžiagos nuovarginį irimą. Tokio proceso įtakojami konstrukciniai elementai suyra žymiai greičiau (ne per milijonus ciklų, o per tūkstančius), dažniausiai $N < 10^5$. Kintamųjų įtempių konstrukcijose išvengti dažniausiai neįmanoma, todėl reikia žinoti bei naudoti būdus jų įtakai švelninti bei konstrukcijų elementų patvarumui didinti.

Šiame darbe nagrinėjami medžiagų duomenys yra susisteminti, t.y. analizuojami duomenys nustatytame būdingame intervale, pagal stačiakampę diagramą atitinkant kvartilio skirstinį. Ankstesniuose darbuose, medžiagos buvo skirstomos pagal paskirtį, bandymo temperatūrą, darbe [14] atsižvelgiant į lydinių legiruojančius elementus.

Pagal [16] R. Šniuolio atliktą darbą, tiriamos medžiagos buvo sujungtos į bendras grupes išskiriant plienus, plienų siūles, korozijai ir karščiui atsparius plienus plienų siūles. Šių grupių medžiagos buvo tiriamos aukštesnėje bei kambario temperatūroje. Iš šio suskirstymo buvo atmesti ryškiai išsiskiriantys taškai, pagal kuriuos, tiriamų medžiagų kiekis žymiai sumažėjo.

2. MAŽACIKLIO NUOVARGIO EKSPERIMENTINIAI TYRIMAI

2.1. Ciklinis nuovargis

Mažaciklės apkrovos įvairiuose įrengimuose, jų konstrukcijose, dažniausiai atsiranda įtempių koncentracijos zonose. Deformacijos šiose zonose atsiranda nedideliuose tūriuose kur yra tampriai deformuojamos medžiagos. Šioje vietoje, apkrovimas ypač artimas standžiam apkrovimui su apribota deformacija. Šie nuovarginiai pažeidimai gali būti aprašomi L. F. Kofino lygtimi.

Pagal L. F. Kofino lygtį, medžiagos ilgalaikiškumą, esant standžiam mažacikliam apkrovimui tampriai plastinėje srityje, galima apskaičiuoti pagal plastinę defomaciją [1]:

$$\delta N^{m_p} = C_p; \quad (2.1)$$

čia: δ – plastinės deformacijos amplitudė arba histezės kilpos plotis;

N – ciklų skaičius iki plyšio susidarymo ar suirimo;

m_p ir C_p – konstantos pagal galutinį suirimą. Pagal L. F. Kofino pasiūlymą, konstanta $m_p = 0,5$.

Medžiagos, kurios yra veikiamos įvairių jėgų, ilgalaikiškumas apkrovimo metu priklauso nuo skerspjuvio santykinio susiaurėjimo Z . Plastiškumo konstanta C_p pagal L. F. Kofiną nustatoma pasinaudojus plastikumo charakteristika Z , tada:

$$C_p = \frac{1}{2} \ln \frac{1}{1-Z}. \quad (2.2)$$

Atliekant standaus apkrovimo bandymus pastebimas cikliškai stiprėjančių ir silpnėjančių medžiagų įtempių ir tampriųjų bei plastinių deformacijų kitimas. Dėl šios priežasties, L. F. Kofino lygtyje nustatoma ekvivalentinė plastinė deformacija.

Atliekant standaus apkrovimo bandymus, pastebimi cikliškai stiprėjantys ir silpnėjantys medžiagų įtempiai, plastinių deformacijų kitimai. Pagal tai, Kofino lygtyje ekvivalentinė plastinė deformacija nustatoma naudojant $\frac{1}{k} \sum_0^k \delta_k$ išraišką. Ciklinė plastinė deformacija priklauso nuo ciklų skaičiaus, todėl $\delta N^{m_p} = C_p$ (2.2) lygybėje siūloma taikyti stabilizuotą histerezės kilpos plotį, kai pusė ilgalaikiškumo iki nuovargio plyšio susidarymo, tame apkrovime, lygio.

Ciklinio nuovargio eksperimento rezultatų apdorojimas. Konstantų C_p ir C_e eksperimentinės reikšmės nustatomos tęsiant mažaciklio nuovargio kreivės pagal plastinę ir tamprią deformacijas iki $N_f = 1$ ciklo. Panaudojus L.F. Kofino (2.2) lygtį apskaičiuojama konstanta m_p pagal plastinę deformaciją [14].

$$\lg \bar{\delta} = -m_p \lg k_f + \lg C_p. \quad (2.3)$$

Siekiant sumažinti sklaidą, šiame darbe ilgalaikiškumas tampriai plastinėje srityje apskaičiuojamas, įvertinus tamprią ir plastinę deformacijas, pagal mažaciklio nuovargio kreivės lygtį [8]:

$$\varepsilon = C_e N^{-m_e} + C_p N^{-m_p}; \quad (2.4)$$

čia: ε – ciklinė tampriai plastinė deformacija;

m_p, C_p, m_e, C_e – nuovargio kreivių parametrai įvertinus tamprią ir plastinę deformaciją.

Ciklinio nuovargio rezultatų apibendrinimas. Pagal atliktus tyrimus, plienai buvo sugrupuoti į:

- legiruotus plienus;
- legiruotų plienų suvirinimo siūlės.

Visos šios grupės, buvo tiriamos kambario bei aukštesnėje temperatūrose. Nustatyti intervalai bei atrinktos medžiagos, kurios buvo tiriamos bus pateikti kituose skyriuose. Atlikus apibendrinimus, buvo eliminuotos 121 medžiagos, kurių duomenų reikšmės pasinaudojus stačiakampės diagramos bei kvartilinio pločio duomenimis, buvo nenatūraliai didesni ar mažesni už daugumos rezultatų reikšmes.

2.2. Tiriamos medžiagos

Analizė atliekama legiruotų plienų bei suvirinimo siūlių grupėms priskiriamų medžiagų. Daugelis šių medžiagų yra eksploatuojamos kambario ar aukštesnėje temperatūroje, todėl šie duomenys tarptautiniu lygiu klasifikuojami į dvi grupes:

- kambario temperatūroje ($\sim 20^\circ\text{C}$);
- aukštesnėje temperatūroje ($200 - 500^\circ\text{C}$).

3. KOFINO KREIVĖS PARAMETRŲ IR MECHANINIŲ CHARAKTERISTIKŲ RYŠIO TYRIMAS

3.1. Tiriamų medžiagų intervalų nustatymas

Kitų autorių darbuose pastebėta kad, nagrinėjamų duomenų sklaida koncentruojasi tam tikrame intervale pagal medžiagų mechanines charakteristika. Taikant kvartilinio imties metodą, pasinaudojus programine įranga, buvo nustatyti atitinkami duomenų imties intervalai, kurie bus paminėti kituose skyriuose. Medžiagų modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų sklaida atskiroms medžiagų grupėms pateikti 3.1 – 3.4 paveiksluose.

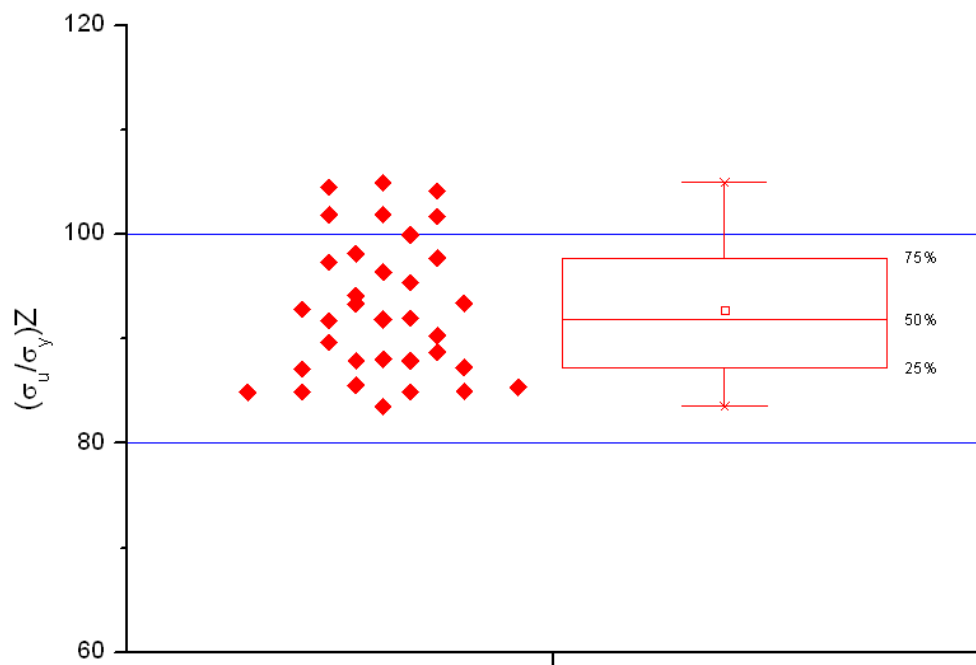
Po pirmo medžiagų intervalų išrinkimo, tiriamų medžiagų kiekis ženkliai sumažėja. Pritaikius kvartilio pločio metodą bei panaudojus kompiuterinę programą, nustatyti bei priimti šie tiriamų medžiagų intervalai pagal kurių duomenis bus atliekamas statistinis tyrimas.

- Legiruoti plienai kambario temperatūroje: 0,83 ... 1,05;
- Plienų siūlės kambario temperatūroje: 0,88 ... 1,10;
- Legiruoti plienai aukštesnėje temperatūroje: 0,70 ... 1,25;
- Plienų siūlės aukštesnėje temperatūroje: 0,70 ... 1,25.

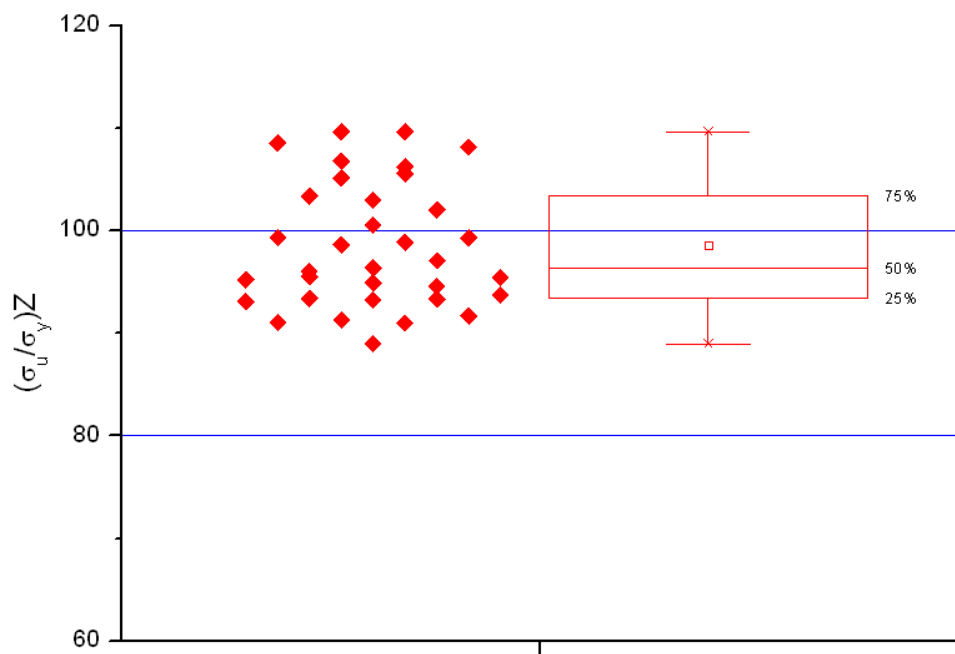
Pateikti modifikuoto plastiškumo kriterijų (σ_u/σ_y)Z intervalai procentinėmis reikšmėmis norint padidinti duomenų tikslumą skaičiavimuose.

Kvartilio imties pločio metodas dažnai naudojamas statistiniuose uždaviniuose. Šis metodas dalija kintamųjų reikšmių aibę į keturias grupes, kurios suskirstytos po 25 % imties reikšmes.

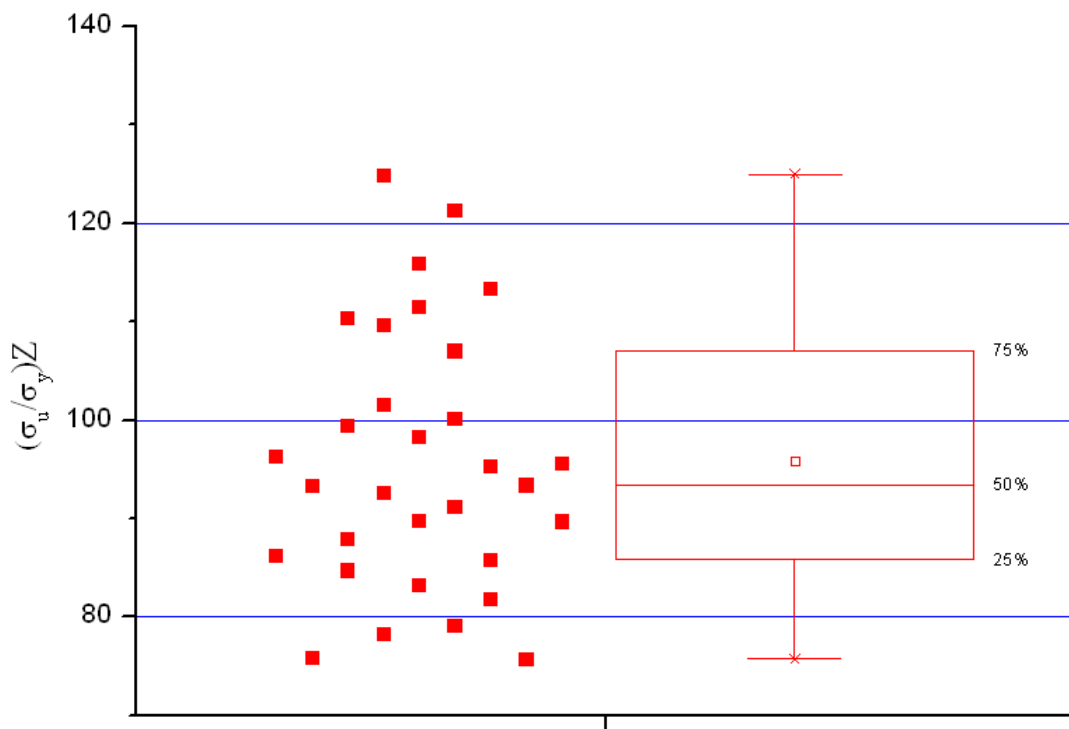
Naudojant į šiuos intervalus patenkančias medžiagas, jos, kvartilio pločio metodu, apdorojamos dar kartą, siekiant patikslinti intervalus palyginant tiriamų medžiagų pirmuoju medžiagų atmetimu kiekvienai grupei.

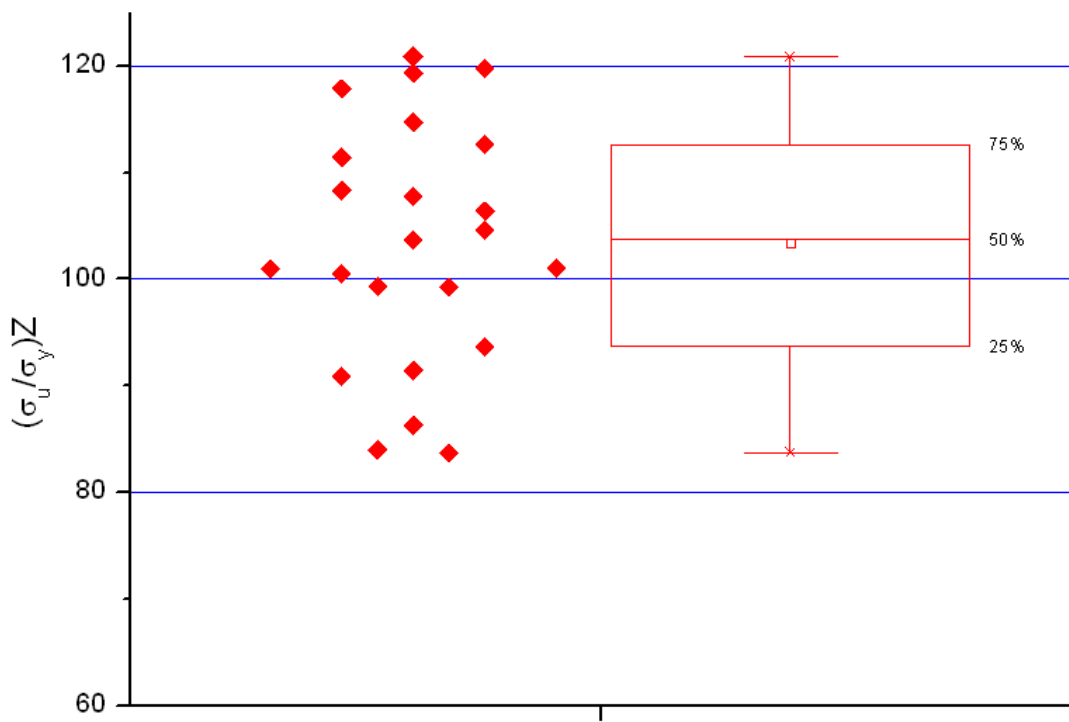
3.1 pav. Legiruoti plienai kambario temperatūroje

3.2 pav. Plienų siūlės kambario temperatūroje

3.3 pav. Legiruoti plienai aukštesnėje temperatūroje

3.4 pav. Plienų siūlės aukštesnėje temperatūroje

Atlikus antrą medžiagų atmetimo tyrimą su duomenimis, gautais po pirmojo medžiagų atmetimo, gauti intervalai:

- Legiruoti plienai kambario temperatūroje: 0,87 ... 0,97;
- Plienų siūlės kambario temperatūroje: 0,93 ... 1,03;
- Legiruoti plienai aukštesnėje temperatūroje: 0,86 ... 1,07;
- Plienų siūlės aukštesnėje temperatūroje: 0,93 ... 1,13.

Po atlikto antrojo medžiagų atmetimo gautų intervalų matome, jog tiriamų medžiagų ribos susiaurėja, todėl naudotis gautais duomenimis nėra tikslinga. Naudojamės intervalais, gautais po pirmojo medžiagų intervalo išskyrimo.

3.2. Tiriamų medžiagų statistika

Atlikus palyginimą, tiriant intervalus pirmą bei antrą kartą, buvo priimta, kad tolimesni tyrimai bus atliekami su medžiagomis patekusiomis į pirmąjį nustatytą intervalą. Tokiu būdu, tyrimai bus atliekami su didesniu tiriamų medžiagų kiekiu, kas leis padidinti tyrimo tikslumą. Priimti intervalai, pagal kuriuos bus atliekami tolimesni tyrimai pateikti 3.1 lentelėje.

3.1 lentelė. Tiriamų medžiagų kiekio kitimas

Ciklinės charakteristikos	Medžiagų skaičius tyrimo pradžioje	Medžiagų skaičius po pirmo medžiagų atmetimo	Priimtas intervalas	Medžiagų skaičius po antro medžiagų atmetimo
KAMBARIO TEMPERATŪROJE (~20°C)				
Legiruoti konstrukciniai plienai				
m_p	74	34	0,83 – 1,05	20
C_p				
m_e				
C_e				
Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių medžiagos				
m_p	75	34	0,88 – 1,10	16
C_p				
m_e				
C_e				

AUKŠTESNĖJE TEMPERATŪROJE (200 – 500 °C)				
Legiruoti konstrukciniai plienai				
m_p	59	29	0,70 – 1,25	15
C_p				
m_e				
C_e				
Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių medžiagos				
m_p	40	23	0,70 – 1,25	13
C_p				
m_e				
C_e				

3.3. Ryškiai išsiskiriančių taškų atmetimas

Surinkta medžiaga apie kiekvieną medžiagą reikalauja ypatingo dėmesio juos apdorojant bei atrenkant. Šiuo atveju, norint naudoti numatytą statistinį metodą, būtiną patikrinti ar tarp tyrimo rezultatų duomenų nėra labai išsiskiriančių duomenų reikšmių, nes jie gali iškreipti vidutinę reikšmę ir mažinti koreliacinį ryšį.

Ypatingai išsiskiriančių duomenų atmetimui naudoti kvartilio pločio bei mažai tikėtinų reikšmių atmetimo pagal grafinį vaizdą metodai.

Naudojant kvartilio pločio metodą, vaizduojamos duomenų skaitinės charakteristikos. Išskirčių eliminavimui – naudojamas kvartilinis plotis, kurį pasiūlė Džonas Tjukis [6].

Išskirtis – tai duomenų reikšmė, išsiskirianti iš bendros visumos, t.y. reikšmė, kuri yra nenatūraliai didesnė arba mažesnė už kitas duomenų reikšmes [6].

$$KP = x_{0,75} - x_{0,25}; \quad (3.1)$$

čia: $x_{0,75}$ – viršutinis (trečiasis) kvartilis;
 $x_{0,25}$ – apatinis (pirmasis) kvartilis.

Kvartilinis apibūdina vidurinių 50% imties reikšmių sklaidą. Variacinės eilutės pirmasis arba $n - 1$ – tasis narys priklauso tai pačiai duomen grupei (nėra išsiskiriantis), jei tenkinamos nelygybės:

$$x_1 \geq x_{0,25} - 1,5KP \text{ arba } x_n \leq x_{0,75} + 1,5KP. \quad (3.2)$$

Duomenys, kurie buvo analizuojami pagal mažai tikėtinų reikšmių atmetimo pagal grafinį vaizdą metodą, buvo gauti naudojantis „Origin 8.0“ kompiuterine programa. Gauti grafiniai vaizdai leido iširti, palyginti, sudaryti bei atmesti nereikalingas medžiagas būdinguose intervaluose. Šie metodo pritaikymo duomenys pateikti grafiniu būdu (3.1 – 3.4 pav.).

Dar vienas būdas, kuriuo naudojantis galima atmesti ryškiai išsiskiriančių duomenų atmetimą – **N. Smirnov**o kriterijus. Šis kriterijus [19] dažniausiai taikomas, kai žinomi parametrų įverčiai. Surinkus tyrimo imties elementus didėjimo tvarka – sudaroma variacinė seka:

$$x_1 \leq x_2 \leq \dots \leq x_i \leq \dots \leq x_n. \quad (3.3)$$

Pirminis skaičiavimas vadinamas imties vidurkiu. Jis apibūdina imties vidutinę reikšmę, kuris esant nedideliame duomenų skaičiui ($n < 50$), empirinis vidurkis skaičiuojamas pagal:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}. \quad (3.4)$$

Atsitiktinis dydį X nusako dispersija:

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \left[\sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2 \right]; \quad (3.5)$$

čia: x_i – dydžio X reikšmės;
 n – duomenų skaičius.

Imties dispersija matuojama kvadratiniais vienetais. Sklaida dažniausiai apibūdinama naudojantis kita charakteristika – imties standartiniu nuokrypiu:

$$s = \sqrt{s^2}. \quad (3.6)$$

Žymiai išsiskiriančio duomenų variancinės eilutės pirmojo nario atmetimui skaičiuojama statistika:

$$u_1 = \frac{\bar{x} - x_1}{s}, \quad (3.7)$$

jei abejojama dėl didžiausią reikšmę turinčio variancinės sekos nario:

$$u_n = \frac{x_n - \bar{x}}{s}. \quad (3.8)$$

Duomenų atmetimas pradedamas nuo hipotezės suformulavimo:

H_0 : didžiausia reikšmė x_n (arba mažiausia x_1) priklausanti tai pačiai duomenų grupei;

H_a : didžiausia reikšmė x_n (arba mažiausia x_1) ryškiai išsiskirianti reikšmė.

Apskaičiuoti duomenys yra lyginami su kritine riba u_p [19] parenkant ją pagal reikšmingumo lygį p bei duomenų kiekį n .

Jeigu apskaičiuoto pirmojo bei $n -$ tojo nario variancinės sekos nario statistikos yra lygio arba mažesnės už kritinę statistikos reikšmę, tai:

$$u_1 \leq u_p \text{ arba } u_n \leq u_p, \quad (3.9)$$

tada nulinė hipotezė priimama, t. y. pirmojo ir paskutiniojo tyrimo rezultatų reikšmė su pasirinktąja garantija nelaikomi ryškiai išsiskiriančia, todėl jos atmesti nėra pagrindo.

Kai nelygybės yra tenkinamos:

$$u_1 > u_p \text{ arba } u_n > u_p, \quad (3.10)$$

nulinė hipotezė atmetama, t. y. priimama alternatyvi hipotezė (x_n arba x_1 reikšmė žymiai išsiskirianti ir ji yra atmetama). Atmetus išsiskiriančius dydžius, anksčiau apskaičiuoti įvertinimai $\bar{x}$ ir s privalomi koreguoti imant $n - 1$ bei vėl tikrinami kiti abejonių keliantys duomenys.

3.2 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio charakteristikos C_p (kambario temperatūroje) ryškiai išsisikiriančių taškų atmetimas

Apskaičiuota reikšmė N. Smirnovu metodu									
Eilės numeris	x_i	$\sum_{i=0}^n x_i$	$\sum_{i=0}^n x_i^2$	$\bar{x}$	n	s	u_n	$u_{0,05}$	Atmesta „-“, neatmesta „+“
2	43,5	6983,61	1804305	225,3	34	87,76	1,72	2,66	-
33	11,7						2,01		-
Apskaičiuota reikšmė kvartilinio pločio metodu									
Eilės numeris	Variacinės sekos narys	x_i	$x_{0,25}$	$x_{0,75}$	KP	$x_i \geq x_{0,25} - 1,5KP$ $x_n \leq x_{0,75} + 1,5KP$		Atmesta „-“, neatmesta „+“	
2	x_i	43,5	83	105	22	43,5 ≤ 50		-	
33	x_i	11,7				11,7 ≤ 50		-	

3.3 lentelė. Atmestos medžiagos, tiriamų medžiagų skaičius po atmetimo

		Ciklinės charakteristika	Tiriamų medžiagų kiekis
Legiruoti konstrukciniai plienai	Kambario temperatūroje	m_p	24
		C_p	24
		m_e	25
		C_e	22
	Aukštesnėje temperatūroje	m_p	19
		C_p	20
		m_e	17
		C_e	20
Legiruotų konstrukcinių plienų siūlės	Kambario temperatūroje	m_p	24
		C_p	21
		m_e	16
		C_e	21
	Aukštesnėje temperatūroje	m_p	17
		C_p	19
		m_e	13
		C_e	12

Atmestų medžiagų kiekis, lyginant su medžiagų kiekiu nustatytu parinkus intervalus sumažėjo apie 10 %.

3.4. Rezultatų atsitiktinumo bei nepriklausomumo statistinis tikrinimas

Serijų kriterijus, naudojant imties medianą [9]. Iš tiriamos imties $x_1, x_2, \dots, x_n$ elementų sudaroma didėjančia tvarka einanti variacinė seka. Apskaičiuojama duomenų padėties charakteristika – mediana x_{me} , dalinanti duomenis į dvi dalis, t. y. 50% imties narių reikšmės yra ne didesnės už x_{me} ir 50% imties narių reikšmės ne mažesnės už x_{me} . Jei tiriamų medžiagų skaičius:

- nelyginis ($n = 2m - 1$), tai medianos reikšmė lygi vidutiniam variacijos sekos nariui;
- lyginis ($n = 2m$), tai medianos reikšmė lygi vidutinio x_m ir x_{m+1} variacinės sekos nariui.

Nagrinėjamų duomenų imties $x_1, x_2, \dots, x_n$ statistiniam nepriklausomumo įvertinimui būtina sudaryti ženklų eilutę priskiriant „+“ ženklą x_i , kai $x_i > x_{me}$, o kai $x_i < x_{me}$ – priskiriamas „-“ ženklas. Jei imties narių reikšmės yra lygios medianos reikšmei, tai tokie nariai yra neįvertinami. Su šia sąlyga sudaroma „+“ ir „-“ eilutės, kurios tas pats ženklas sudaro seriją. Viena pliuso ar minuso gauta reikšmė taip pat gali sudaryti seriją. Esama ženklų seka apibūdinama charakteristikomis: bendras serijų skaičius γ_n bei ilgiausio plus arba minus ženklo serijų elementų skaičius τ_n . Pagal gautus rezultatus, atitinkamų ženklų priskyrimas yra atsitiktinis. Ženklų serijoje negali būti ilgų vienodų reikšmių, todėl serijų skaičius γ_n neturi būti labai mažas.

Pasirinkus reikšmingumo lygmenį p , nagrinėjami duomenys yra nepriklausomi jei tenkinamos nelygybės:

$$\left. \begin{aligned} \gamma_n &> \left[\frac{1}{2}(n+1 - x_p \sqrt{n-1}) \right] \\ \tau_n &< 3,3[(lgn+1)] \end{aligned} \right\}; \quad (3.11)$$

čia: x_p – normaliojo pasiskirstymo kvantilis. Naudojama sveika skaičiaus dalis.

Kvantilis dalina variacinės sekos narius į $p \cdot 100\%$ ir $(1-p) \cdot 100\%$ dalis ($0 < p < 1$), t.y. $p \cdot 100\%$ imties reikšmių yra nedidesnės už kvantilį ir $(1-p) \cdot 100\%$ – nemažesnės už kvantilį x_p [14]

3.4 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio kreivės parametro m_p reikšmių atsitiktinumo ir nepriklausomumo statistinis tikrinimas, naudojant imties medianą

Serijų kriterijus, naudojant medianą					
Kambario temperatūroje			Aukštesnėje temperatūroje		
i	m_p	$x_i - x_{me}$	i	m_p	$x_i - x_{me}$
1	0,73	-	1	0,79	+
2	0,95	+	2	0,83	+
3	0,95	+	3	0,63	-
4	0,97	+	4	0,7	-
5	0,94	+	5	0,73	-
6	0,77	-	6	0,82	+
7	0,86	+	7	0,77	-
8	0,84	-	8	0,92	+
9	0,84	-	9	0,79	+
10	0,86	+	10	0,82	+
11	0,79	-	11	0,89	+
12	0,85	-	12	0,81	+
13	0,91	+	13	0,6	-
14	0,84	-	14	0,8	+
15	0,86	+	15	0,71	-
16	0,87	+	16	0,83	+
17	0,78	-	17	0,81	+
18	1,00	+	18	0,78	-
19	0,91	+	19	0,72	-
20	0,8	-			
21	0,86	+			
22	0,77	-			
23	0,85	-			
24	0,71	-			

3.5 lentelė. Serijų kriterijaus, naudojant medianą, gautų duomenų lentelė

Rodiklis	Kambario temperatūra	Aukštesnė temperatūra
x_{me}	0,855	0,79
γ	$9 > 8$	$9 > 7$
τ_n	$4 < 14$	$5 < 13$

Skaičiavimo pavyzdys legiruotiems konstrukciniams plienams kambario temperatūroje:

$$x_{me} = 0,855;$$

$$\gamma = \left[\frac{1}{2} (24 + 1 - 0,855 \cdot \sqrt{24 - 1}) \right] = 9;$$

$$\tau = 4 < [3,3(\lg 24 + 1)] = 14.$$

Kylančių ir krintančių serijų kriterijus [9]. Tiriamai duomenų imčiai $x_1, x_2, \dots, x_n$ būtina sudaryti ženklų eilutę. Esant $x_{i+1} - x_i > 0$ – variacinės eilutės sekos nariui x_i priskiriamas ženklas „+“, o jei $x_{i+1} - x_i < 0$, tai variacinės eilutės sekos nariui priskiriamas „-“ ženklas. Pasitaiko atveju, kai turimų duomenų imties eilutėje dviejų ar daugiau vienas po kito einančių elementų reikšmės gali lygios, tokiu atveju, vertinama tik viena reikšmė.

Gaunami „+“ ženklų pažymėti duomenys žymi reikšmių didėjimą (kylanti serija), o „-“ ženklų pažymėti duomenys atitinka reikšmių mažėjimą (krentanti serija). Esant nepriklausomiems ir atsitiktiniams rezultatams sudarytos ženklų eilutės serijų skaičius neturi būti labai mažas, o ir serijos ilgis neturi būti didelis.

Kai pasirenkamas reikšmingumo lygmuo p nagrinėjimui, duomenys yra nepriklausomi pagal kylančių ir krintančių serijų kriterijų, tada turi būti tenkinamos nelygybės:

$$\left. \begin{aligned} \gamma_n &> \left[\frac{1}{3} (2n - 1) - x_p \sqrt{\frac{16n - 29}{30}} \right]; \\ \tau_n &< \tau_k \end{aligned} \right\}; \quad (3.12)$$

čia: γ_n – serijų skaičius;

x_p – normaliojo pasiskirstymo kvantilis;

τ_n – didžiausias serijos ilgis.

Jei bent viena iš (3.11) ar (3.12) nelygybių nėra tenkinama, tai tikrinama hipotezė, kad tyrimo rezultatai yra nepriklausomi, atmetama su $(1 - p) \cdot 100\%$ garantija.

Vieni, legiruotų konstrukcinių plienų nuvargio kreivių parametru m_p duomenys kambario temperatūroje yra pateikiami 3.6 lentelėje. Tyrimas atliekamas naudojant imties medianą bei kylančių bei krintančių serijų kriterijais.

3.6 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių nuvargio kreivės parametro C_p reikšmių atsitiktinumą ir nepriklausomumą statistinis tikrinimas, naudojant kylačių ir krintančių serijų kriterijų

Kylančių ir krintančių serijų kriterijus					
Kambario temperatūroje			Aukštesnėje temperatūroje		
i	m_p	$x_{i+1} - x_1$	i	m_p	$x_{i+1} - x_1$
1	0,73	+	1	0,79	+
2	0,95	+	2	0,83	-
3	0,95	+	3	0,63	+
4	0,97	-	4	0,70	+
5	0,94	-	5	0,73	+
6	0,77	+	6	0,82	-
7	0,86	-	7	0,77	+
8	0,84	+	8	0,92	-
9	0,84	+	9	0,79	+
10	0,86	-	10	0,82	+
11	0,79	+	11	0,89	-
12	0,85	+	12	0,81	-
13	0,91	-	13	0,60	+
14	0,84	+	14	0,80	-
15	0,86	+	15	0,71	+
16	0,87	-	16	0,83	-
17	0,78	+	17	0,81	-
18	1,00	-	18	0,78	-
19	0,91	-	19	0,72	-
20	0,8	+			
21	0,86	-			
22	0,77	+			
23	0,85	-			
24	0,71	+			

3.7 lentelė. Serijų kriterijaus, naudojant medianą, gautų duomenų lentelė

Rodiklis	Kambario temperatūra	Aukštesnė temperatūra
γ	$16 > 13$	$11 > 10$
$\tau_n < \tau_k$	$3 < 5$	$4 < 5$

Skaičiavimo pavyzdys legiruotų konstrukcinių plienų siūlėms kambario temperatūroje:

$$16 > \left[\frac{1}{3} (2 \cdot 24 - 1) - 0,855 \sqrt{\frac{16 \cdot 24 - 29}{30}} \right] = 13;$$

$$\tau_n < \tau_k = 3 < 5$$

3.5. Deformavimo, nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus reikšmių pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezių tikrinimas

Darbe, deformavimo, nuovargio bei modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezes tikrinant keturiais metodais:

- Deivido kriterijumi, naudojant imties plotį;
- Vidutinio absoliutinio nuokrypiu (VAN);
- Šapiro ir Vilko suderinamumo kriterijumi;
- Kolmogorovo ir Smirnov testu.

Visiems metodams atlikti, duomenys pateikti priedų 1 – 4 lentelėse.

Taikant *Deivido* kriterijaus metodą, naudojant imties plotį (*IP*), nustatomas skirtumas tarp didžiausios $x_{\max}$ ir mažiausios $x_{\min}$ imties reikšmių. Šis metodas tinkamas, kai eliminuotos visos išsiskiriančios reikšmės bei kai $3 \leq n \leq 1000$.

Parinktus hipotezės reikšmingumo lygmenį p , apskaičiuotą santykį IP/s (IP – imties plotis, s – standartinis nuokrypis) lyginame su [18] lentelėje duotomis viršutinėmis ir apatinėmis kritinėmis santykio ribomis.

Jei suskaičiuota santykio IP/s reikšmė mažesnė už šį lygmenį atitinkančia apatinės ribos reikšmę arba didesnė už šį lygmenį atitinkančia viršutinės ribos reikšmę, tai, esant pasirinktam reikšmingumo lygmeniui p , hipotezė apie normalųjį pasiskirstymą atmetama. Tai ypač svarbu, kad reikšmingumo lygmuo $p = 0,1$, t.y. 10% (gretutinės) ribos [14].

Skaičiavimas atliktas su legiruotais konstrukciniais plienais kambario temperatūroje nuovargiui m_p apskaičiuoti. Duomenys skaičiavimui paimti iš 1 priedo.

Apskaičiuota:

- imties plotis $IP = 0,29$ (skirtumas tarp didžiausios x_{max} bei mažiausios x_{min} imties reikšmių);
- apskaičiuotas standartinis nuokrypis $s = 0,0753$;
- apskaičiuotas dispersijos įvertis $s^2 = 0,0057$. Dydžiai apskaičiuoti pagal (3.5) bei (3.6) formules;
- apskaičiuotas Deivido kriterijus $\frac{IP}{s} = 3,85$.

Pagal tiriamų duomenų kiekį $n = 24$ parenkamos viršutinės – 3,34 bei apatinės 4,71 reikšmių ribos [18]. Pagal tai gauname, kad gautas rezultatas netenkina lygybės, todėl hipotezė priimama, skirstinys normalus. Medžiagos pasiskirsto pagal normalųjį dėsnį.

Vidutinio absoliutinio nuokrypio (VAN) naudojimas [18]. Pagal tyrimo gautų rezultatų sklaidą apie vidutinę reikšmę, galima apibūdinti vidutinį absoliutinį nuokrypį. Sklaidos apibūdinimo metodologija sumažina ryškiai išsiskiriančių reikšmių įtaką. VAN apskaičiuojamas:

$$VAN = \frac{\sum |x_i - \bar{x}|}{n}. \quad (3.13)$$

Nagrinėjamų tyrimo rezultatų pasiskirstymo dėsnis artimas normaliajam skirstiniui, jei tenkinama lygybė [14]:

$$\left| \frac{VAN}{s} - 0.7979 \right| < \frac{0.4}{\sqrt{n}}; \quad (3.14)$$

čia: s – imties standartinis nuokrypis, apskaičiuotas pagal $s = \sqrt{s^2}$.

Legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje parametro m_p atliktų skaičiavimų gauti duomenys pagal absoliutinį nuokrypį:

- $VAN=0,0336$;
- dispersijos įvertis $s^2 = 0,0024$;
- standartinis nuokrypis $s = 0,049$.

Lygybė, $\left| \frac{VAN}{s} - 0.7979 \right| < \frac{0.4}{\sqrt{n}}$, tikrinant pagal (3.14) lygybę parametro duomenų pasiskirstymas pagal normalųjį dėsnį, gauname lygybę $-0,11204 < 0,08$. Iš lygybės matoma, kad duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

Šapiro ir Vilko suderinamumo kriterijus W [19]. Kriterijaus tikslas – didesne tikimybe atmesti neteisingą hipotezę, esant nedideliame duomenų kiekiui (daugiausia 50). Norint naudotis šiuo metodu, visus gautus rezultatus būtina išdėstyti variacine seka pagal (3.3) lygybę.

Šapiro ir Vilko suderinamumo kriterijus apskaičiuojamas:

$$W = \frac{b^2}{S^2}, \quad (3.15)$$

nustačius dydžius:

$$S^2 = \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = \sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{(\sum_{i=1}^n x_i)^2}{n}; \quad (3.16)$$

$$b = \sum_{i=1}^k a_{n-i+1} (x_{n-i+1} - x_i); \quad (3.17)$$

čia: a_{n-i+1} ($i = 1, 2, 3, \dots, k$) – reikšmė parenkama iš lentelių [19]. Kai n – lyginis skaičius, tai $k = \frac{n}{2}$, kai n – nelyginis skaičius, tai $k = \frac{(n-1)}{2}$.

Hipotezė apie duomenų normalųjį pasiskirstymą neatmetama, jei tenkinama nelygybė:

$$W \geq W_p; \quad (3.18)$$

čia: W_p – kritinė Šapiro ir Vilko kriterijaus reikšmė [19], nustatyta pagal pasirinktą reikšmingumo lygmenį p .

Legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje skaičiavimo pavyzdys pagal pasiskirstymo normalųjį dėsnį tikrinimas. Skaičiavimui reikalingi duomenys pateikti 1 priede.

3.8 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų variacinė eilutė nuovargio kreivės parametrai m_e kambario temperatūroje

i	m_e
1	0,07
2	0,07
3	0,08
4	0,08
5	0,08
6	0,09
7	0,09
8	0,09
9	0,10
10	0,11
11	0,12
12	0,12
13	0,12
14	0,13
15	0,14
16	0,14
17	0,14
18	0,15
19	0,15
20	0,16
21	0,17
22	0,17
23	0,19
24	0,22
25	0,27
$\sum m_p$	3,25
$\sum (m_p)^2$	0,48

3.9 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų reikšmių pasiskirstymo pagal normalųjį dėsnį hipotezės tikrinimas, naudojant suderinamumo kriterijų W nuovargio kreivės parametrai m_e kambario temperatūroje

i	a_{n-i+1}	$(m_e)_{n-i+1}$	$(m_e)_i$	b
1	0,445	0,270	0,070	0,089
2	0,307	0,220	0,070	0,046
3	0,254	0,190	0,080	0,028
4	0,215	0,170	0,080	0,019
5	0,182	0,170	0,080	0,016
6	0,154	0,160	0,090	0,011
7	0,128	0,150	0,090	0,008

3.9 lentelės tęsinys

8	0,105	0,150	0,090	0,006
9	0,082	0,140	0,100	0,003
10	0,061	0,140	0,110	0,002
11	0,040	0,140	0,120	0,001
12	0,020	0,130	0,120	0,000
				$\sum (b) = 0,230$

Priimant, kad tiriamų medžiagų skaičiui esant 25, kritinė kriterijaus W_α gauta:

- $W_{0,05} = 0,915$.

Pasirinktam reikšmingumo lygiui $p = 0,05$, nulinė hipotezė, apie duomenų normalųjį pasiskirstymą yra atmetama, t.y. $0,915 \leq 0,918$.

Pagal pasirinktą garantijos dydį (šiuo atveju 95%), galima teigti, kad legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio kreivės parametro m_p reikšmių skirstinys nėra normalusis, todėl duomenys nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

Kolmogorovo ir Smirnovo testas [18]. Testo pagalba, paprasta apdoroti mažų apimčių duomenis, kurio statistika išreiškiama negrupuotais duomenimis.

Kai eksperimentinis skirstinys išreiškiamas empirine skirstinio funkcija, tai, pasirinkus teorinę pasiskirstymo funkcijos išraišką, tikrinamas jos tinkamumas eksperimentiniams duomenų rezultatams aprašyti. Nesutapimą tarp teorinio (normaliojo) ir eksperimentinio skirstinių nusako Kolmogorovo ir Smirnovo kriterijus D [14]:

$$D = \frac{\max |F_{nj} - F_{npj}|}{n}; \quad (3.19)$$

Čia: F_{nj} – sukauptas senėjimų dažnumas;

F_{npj} – sukauptas tikėtinas dažnumas.

Duomenų imties ($3 < n < 100$) Kolmogorovo ir Smirnovo kriterijaus ribos nustatomos iš Mikelio pasiūlytų lentelių [10] arba $\frac{1,22}{\sqrt{n}}$ ($p = 0,1$) ir $\frac{1,36}{\sqrt{n}}$ ($p = 0,05$) [18].

Kai ($n > 30$), tai tikslios D kriterijaus ribos nustatomos pagal Lillifurso pasiūlytas priklausomybes: $\frac{0,805}{\sqrt{n}}$ ($p = 0,1$) ir $\frac{0,886}{\sqrt{n}}$ ($p = 0,05$) [14].

Jei teisinga nelygybė:

$$D \leq D_p \quad (3.20)$$

tai hipotezė, esant pasirinktam reikšmingumo lygmeniui p , apie duomenų pasiskirstymą pagal normalųjį dėsnį nepriimama [14].

Naudojant Kolmogorovo ir Smirnov testą apdorojant duomenis, naudojama „SPSS 17.0“ programa, taip pat, taikoma statistika [6], kurios pagalba yra įvertinami empirinio skirstinio funkcijos $F_n(x)$ bei teorinio skirstinio funkcijos $F(x)$ skirtumai:

$$Z = \sqrt{n} \max |F_n(x) - F(x)|. \quad (3.21)$$

Deformavimo, nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijų reikšmių pasiskirstymui pagal normalųjį dėsnį hipotezėms tikrinti, pateiktos 1 priede, kuriose yra medžiagų statinės mechaninės ir nuovargio charakteristikos kambario bei aukštesnėje temperatūroje. Šiais duomenimis remiantis, buvo užpildytos 3.11 – 3.12 lentelės. Lentelių duomenys užpildyti naudojant tikrinimo rezultatus teigiamais bei neigiamais ženklais, kurie reiškia, kad „+“ – duomenys pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį, o „-“ – duomenų skirstinys nėra normalus.

3.10 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje nuovargio parametrų tikrinimas Kolmogorovo – Smirnovu metodu.

		m_p	C_p	m_e	C_e
Duomenų kiekis, n		24	24	25	22
Normaliojo skirstinio parametrai	Vidurkis	0,855	245,031	0,130	1,621
	Standartinis nuokrypis	0,075	63,520	0,049	0,660
Labiausiai išsiskiriančios reikšmės	Absoliuti reikmė	0,138	0,193	0,113	0,127
	Teigiama reikšmė	0,138	0,193	0,113	0,127
	Neigiama reikšmė	-0,132	-0,105	-0,110	-0,096

3.10 lentelės tęsinys

Kolmogorovo – Smirnovo kriterijus,Z	0,676	0,944	0,564	0,595
Stebėtas reikšmingumo lygmuo,	0,751	0,335	0,908	0,871

Kolmogorovo – Smirnovo kriterijus apskaičiuojamas pasinaudojus kompiuterine programa SPSS. Gautas reikšmingumo lygmuo – $(m_p) = 0,751$ yra didesnis nei kritinis reikšmingumo lygis $p(m_p) = 0,242$, kai $\alpha = 0,1$ bei $p(m_p) = 0,269$, kai $\alpha = 0,05$, todėl hipotezė, kad realusis skirstinys atitinka normalųjį skirstinį yra priimama. Su 95 % garantija galima teigti, kad nuovargio parametrų m_p , C_p , m_e , C_e duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

Medžiagų tikrinimų rezultatai, atlikti pagal visus pateiktus metodus, yra susisteminti ir surašyti 3.11 lentelėje. „+“ bei „-“ ženklų pažymėtos nuovargio charakteristikos pagal atitinkamą metodą teigia, kad apskaičiuota lygybė tenkina arba ne parinktą teorinę reikšmę.

3.11 lentelė. Nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų normaliojo skirstinio tikrinimas kambario temperatūroje ir aukštesnėje temperatūrose panaudojus vidutinį absoliutinį nuokrypį (VAN), imties pločio ir dispersijos santykį IP/s, Šapiro ir Vilko W kriterijų bei Kolmogorovo – Smirnovą metodus legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale

Legiruoti konstrukciniai plienai			Nuovargio charakteristikos				
			m_p	C_p	m_e	C_e	
Kambario temperatūroje	VAN	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+	
	IP/s	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+	
	W	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	-	+	
	K-S	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+	
		VAN	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+

3.11 lentelės tęsinys

Aukštesnėje temperatūroje		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+
	IP/s	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	+	+
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	-	+	+
	W	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	+	+
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+
	K-S	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+

3.12 lentelė. Nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus duomenų normaliojo skirstinio tikrinimas kambario temperatūroje ir aukštesnėje temperatūrose panaudojus vidutinį absoliutinį nuokrypį (VAN), imties pločio ir dispersijos santykį IP/s, Šapiro ir Vilko W kriterijų bei Kolmogorovo – Smirnovo metodus legiruotiems konstrukcinių plienų siūlėms (atmetus papildomą medžiagą)

Legiruotų konstrukcinių plienų siūlės			Nuovargio charakteristikos				
			m_p	C_p	m_e	C_e	
Kambario temperatūroje	VAN	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	-	+	+	
	IP/s	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	-	-	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	-	-	+	
	W	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	-	-	+	
	K-S	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+	
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+	
		VAN	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+

3.12 lentelės tęsinys

Aukštesnėje temperatūroje		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+
	IP/s	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	-	-
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	-
	W	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	-	+	+
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+
	K-S	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	+	+	+	+
		m_e, C_e, m_p, C_p	+	+	+	+

3.6. Rezultatų koreliacinė – regresinė analizė

Kokybės kintamųjų ryšių tiesinės priklausomybės stiprumas išmatuojamas pagal Pirsono koreliacijos koeficientą r . Šios koreliacinės analizės tikslas – nustatyti tarpusavio santykio tarp dviejų kintamųjų X ir Y dydį ir jo reikšmingumą.

Koreliacinė priklausomybė nusako, kad vieno požymio kitimas įtakoja kito požymio kitimą, tačiau neparodo, kuris kintamasis yra priežastis, o kuris pasekmė. Koreliacinės analizės metu nustatoma regresijos tiesė tarp normaliai pasiskirsčiusių atsitiktinių kintamųjų ir atliekamas gautų rezultatų statistinis įvertinimas [2].

Empirinis koreliacijos koeficientas yra apskaičiuojamas iš atliktų tyrimų duomenų pagal formulę:

$$r = \frac{1}{n-1} \left(\sum_{i=1}^n x_i y_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i \right) / S_x S_y; \quad (3.20)$$

čia: X ir Y – atsitiktinių kintamųjų nuokrypiai;

S_x ir S_y – atsitiktinių kintamųjų nuokrypiai.

Koreliacijos koeficientas gali būti kintantis ribose nuo -1 iki 1. Apskaičiavus koreliacijos koeficientą $r = 0$, galima teigti, kad kintamieji – tiesiškai nepriklausomi. Esant $r > 0$ (teigiamas

koreliacijos ryšys), tai didėjant vienai kintamojo reikšmei, didėja ir kito, o esant $r < 0$, vieno atsitiktinio dydžio reikšmei didėjant, kito dydžio reikmė mažėja.

Koreliacijos koeficientas pasižymi šiomis charakteristikomis:

- kai $r = 1$, tai visi taškai (x_i ir y_i) yra tiesėje, kurios krypties koeficientas yra teigiamas;
- kai $r = -1$, tai visi taškai (x_i ir y_i) yra tiesėje, kurios krypties koeficientas yra neigiamas

[17].

Determinacijos koeficientas – lygus koreliacijos koeficiento kvadratui:

$$R^2 = r^2. \quad (3.21)$$

Pagal naudojimo dažnumą, ši formulė yra naudojama dažniau nei koreliacijos koeficientas. Šio koeficiento naudojimas parodo, kuri vieno kintamojo bendro kitimo dalis gali būti paaiškinta kito parametro kitimu. Esant per daug optimistiniam populiacijos vertinimui, parametras R^2 yra apskaičiuojamas pagal pataisytą apibrėžtumo koeficientą, kuris tiksliau įvertina tiriamus duomenis:

$$R_a^2 = R^2 - \frac{k(1-R^2)}{(n-k-1)}; \quad (3.22)$$

čia: n – nagrinėjamų duomenų kiekis;

k – nepriklausomų kintamųjų skaičius.

Regresinė analizė – randama apskaičiuavus koreliacijos koeficiento nustatytą tiesinio ryšio egzistavimą. Nustatyta, kad tarp atsitiktinių mažaciklio deformavimo, nuovargio parametrų ir modifikuoto plastiškumo kritejaus – tiesinis koreliacinis ryšys. Deja, bet pagal r negalima nustatyti kintamųjų statistinės priklausomybės analitinės išraiškos, todėl prognozavimui yra taikomi regresijos modeliai, pagal kuriuos parenkamos kintamuosiuos jungiančios funkcijos. Tiesinė kintamojo priklausomybė Y nuo kintamojo X užrašoma analizine lygtimi:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon; \quad (3.23)$$

čia: β_0 ir β_1 – nežinomi koeficientai (konstantos);

ε – atsitiktinė paklaida.

3.13 lentelė. Kintamųjų legiruotųjų plienų nuovargio charakteristikos m_p ir modifikuoto plastiškumo kriterijaus kambario temperatūroje koreliacija

	$(\sigma_u/\sigma_y)Z$	m_p
$(\sigma_u/\sigma_y)Z$ Koreliacija	1,000	0,483
m_p Koreliacija	0,483	1,000

Visos tiriamų grupių medžiagos buvo apskaičiuotos kompiuterine programa, o skaičiavimo rezultatai pateikti 3.14 lentelėje.

3.14 lentelė. Pirsono koreliacijos koeficiento r rezultatai

		m_p	C_p	m_e	C_e
Legiruoti konstrukciniai plienai	Kambario temperatūroje	0,483	0,574	-0,436	0,203
	Aukštesnėje temperatūroje	-0,420	-0,414	-0,435	0,416
Legiruotų konstrukcinių plienų siūlės	Kambario temperatūroje	0,580	0,629	0,495	0,461
	Aukštesnėje temperatūroje	-0,790	-0,458	-0,463	0,234

Apibrėžtumo (determinacijos) koeficientas apskaičiuojamas pagal koreliacijos koeficiento kvadratą (esant tiesinei regresijai):

$$R^2 = r^2. \quad (3.24)$$

Šio metodo charakteristika naudojama dažniau nei koreliacijos koeficientas, nes apibrėžtumo koeficientas parodo, kurią kintamojo bendro kitimo dalį galima paaiškinti kito parametro kitimu. Norint įvertinti visus duomenis, parametras R^2 duoda per daug gerą įvertinimą, todėl būtina skaičiuoti pataisytą apibrėžtumo koeficientą, kuris tiksliau įvertina tiriamus duomenis:

$$R_a^2 = R^2 - \frac{k(1-R^2)}{(n-k-1)}; \quad (3.25)$$

čia: n – nagrinėjamų duomenų kiekis;

k – nepriklausomų kintamųjų kiekis (kadangi turime korelacijos koeficientą, tai ($k = 1$)).

Perskaičiuota koeficiento reikšmė $R_a^2 \cdot 100\%$ žymi sklaidos vidurkį, kurį galima paaiškinti tiesine regresija. Siekiama, kad šio koeficiento reikšmė būtų kuo didesnė, tada duomenys yra mažiau nutolę nuo mažiausių kvadratų metodu gautos regresinės tiesės. Skaičiavimo pavyzdys pateiktas (3.15 lent.)

3.15 lentelė. Legiruotųjų konstrukcinių plienų kintamųjų modifikuoto plastiškumo kriterijaus bei nuovargio charakteristikos m_p kambario temperatūroje tiesinio ryšio stiprumo vertinimas

Koreliacijos koeficientas, r	Apibrėžtumo koeficientas R^2	Koreguotas apibrėžtumo koeficientas R_a^2	Standartinė regresijos paklaida
0,483	0,528	0,506	0,053

Skaičiuojant regresinės analizės duomenis tiesinės analizės modelis taikomas, jei $R_a^2 > 0,25$, jei R_a^2 yra mažesnis už minėtą reikšmę, būtina pritaikyti netiesinį ryšį. Šiuo atveju, gautas apibrėžtumo koeficientas – 48,4 %. Šia reikšme sklaidos vidurkis paaiškinamas tiesine regresija.

Regresinė analizė naudojama gavus apskaičiuotą koreliacijos koeficientą su nustatytu tiesinio ryšio buvimu. Tikrinimai pasitvirtino, kad tarp atsitiktinių modifikuoto plastiškumo kriterijaus egzistuoja tiesinis koreliacinis ryšys. Suskaičiavus koreliacijos koeficientą r negalime numatyti turimų duomenų statistinės priklausomybės analitinės išraiškos. Nustatymui naudojami regresijos modeliai, kurie parenka kintamuosius siejančius funkcijas. Tiesinė kintamojo Y priklausomybė nuo kintamojo X apskaičiuojama analizės lygtimi:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon; \quad (3.26)$$

čia: β_0 ir β_1 – nežinomi koeficientai (konstantos);

ε – atsitiktinė paklaida (matavimo bei kitos priežastys).

Mažiausių nuokrypių kvadratų metodu apskaičiuojami tiesę geriausiai atitinkantys koeficientų β_0 ir β_1 taškiniai įverčiai a ir b :

$$a = \bar{y} - r \frac{S_y}{S_x} \bar{x}; \quad (3.27)$$

$$b = r \frac{S_y}{S_x}. \quad (3.28)$$

Gaunama regresinės tiesės lygties empirinė išraiška:

$$\hat{y} = a + bx, \quad (3.29)$$

o atsitiktinė paklaida (liekana):

$$\varepsilon = y(x) - \hat{y}(x). \quad (3.30)$$

Po regresinės lygties koeficientų apskaičiavimo, tikrinama hipotezė, kad tarp kintamųjų X ir Y nėra jokio tiesinio ryšio – $a = 0$ arba $b = 0$. Hipotezės skaičiavimui naudojama Stjudento t kriterijus:

$$\left. \begin{array}{l} t = \frac{\alpha}{S_\alpha} \\ t = \frac{\beta}{S_\beta} \end{array} \right\} \sim t(n - 2); \quad (3.31)$$

čia: S_α ir S_β – koeficientų a ir b standartinės paklaidos.

Pagal anksčiau aptartą metodologiją, nustatome regresinės lygties koeficientus ir jų reikšmingumą legiruotiems konstrukciniams plienams kambario temperatūroje nuovargio parametrai m_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus. Ši analizė atliekama pasinaudojus anksčiau minėtomis programomis. Skaičiavimo rezultatai pateikti 3.16 lentelėje.

Tikrinama hipotezė, ar legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje nuovargio parametro m_p nuo modifikuoto plastiškumo koeficiento regresinės lygties apskaičiuoti koeficientai reikšmingi naudojant parinktą reikšmingumo lygį $p = 0,1$ ir $p = 0,05$:

H_0 : a ir b nereikšmingi;

H_a : a ir b reikšmingi.

Gauti bei įvertinti rezultatai surašyti 3.17 lentelėje.

3.16 lentelė. Stjudento krterijaus reikšmingumo vertinimas legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametrai m_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus (σ_u/σ_y) Z kambario temperatūroje

Koeficientas	Koeficientų taškiniai įverčiai	Koeficientų standartiniai nuokrypiai	Koreliacijos koeficientas r	Stjudento statistikos reikšmė t	Stebėta vienvusė reikšmė p
β_0	0,546	0,063	0,483	8,638	0,000
β_1	0,044	0,009		4,959	0,000

3.17 lentelė. Regresijos lygties koeficientų reikšmingumas parametrms m_e , C_e , m_p , C_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus (σ_u/σ_y) Z kambario temperatūroje

	m_p		C_p		m_e		C_e	
	$p = 0,1$	$p = 0,05$	$p = 0,1$	$p = 0,05$	$p = 0,1$	$p = 0,05$	$p = 0,1$	$p = 0,05$
a	+	+	-	-	+	+	-	-
b	+	+	+	+	+	+	+	+

Iš atliktų skaičiavimų bei stebėjimų statistinės reikšmingumo vienpusio lygmens kritinės reikšmės p , gauta reikšmė yra mažesnė (m_p dalyje). Nulinė hipotezė – atmetama su 90% ir 95 % garantija. Matome, kad legiruotų plienų (kambario temperatūroje) nuovargio parametras m_p nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus, regresinės lygties koeficientai yra reikšmingi.

Prognozavimo paklaidų įvertinimas. Atsitiktinio dydžio Y sąlyginės dispersijos įvertinimui, kai turima n duomenų porų $(x_1, y_1), (x_2, y_2), \dots, (x_i, y_i), \dots, (x_n, y_n)$, panaudota dispersija (nuokrypių kvadratų vidurkis) apie regresijos tiesę:

$$s_{y/x}^2 = s_y^2(1 - r^2) \frac{n-1}{n-2}. \quad (3.32)$$

Sklandos dydis apie regresijos tiesę nusakomas standartine regresijos paklaida:

$$\delta_y = \sqrt{s_{y/x}^2}. \quad (3.33)$$

Apskaičiuojama regresinės tiesės (3.28) lygties koeficientų dispersija:

$$s_{Y/x}^2 = s_{y/x}^2 \left[\frac{1}{n} + \frac{(x_{pi} - \bar{x})^2}{(n-1)s_x^2} \right], \quad (3.34)$$

bei standartinis nuokrypis (standartinė paklaida):

$$s_{Y/x} = \sqrt{s_{y/x}^2}; \quad (3.35)$$

čia: x_{pi} – taškas, kuriame prognozuojame reikšmės pasikliautinąjį intervalą.

Tuomet, nustatomas regresijos lygties prognozuojamos reikšmės $(1 - p)$ pasikliautinis intervalas:

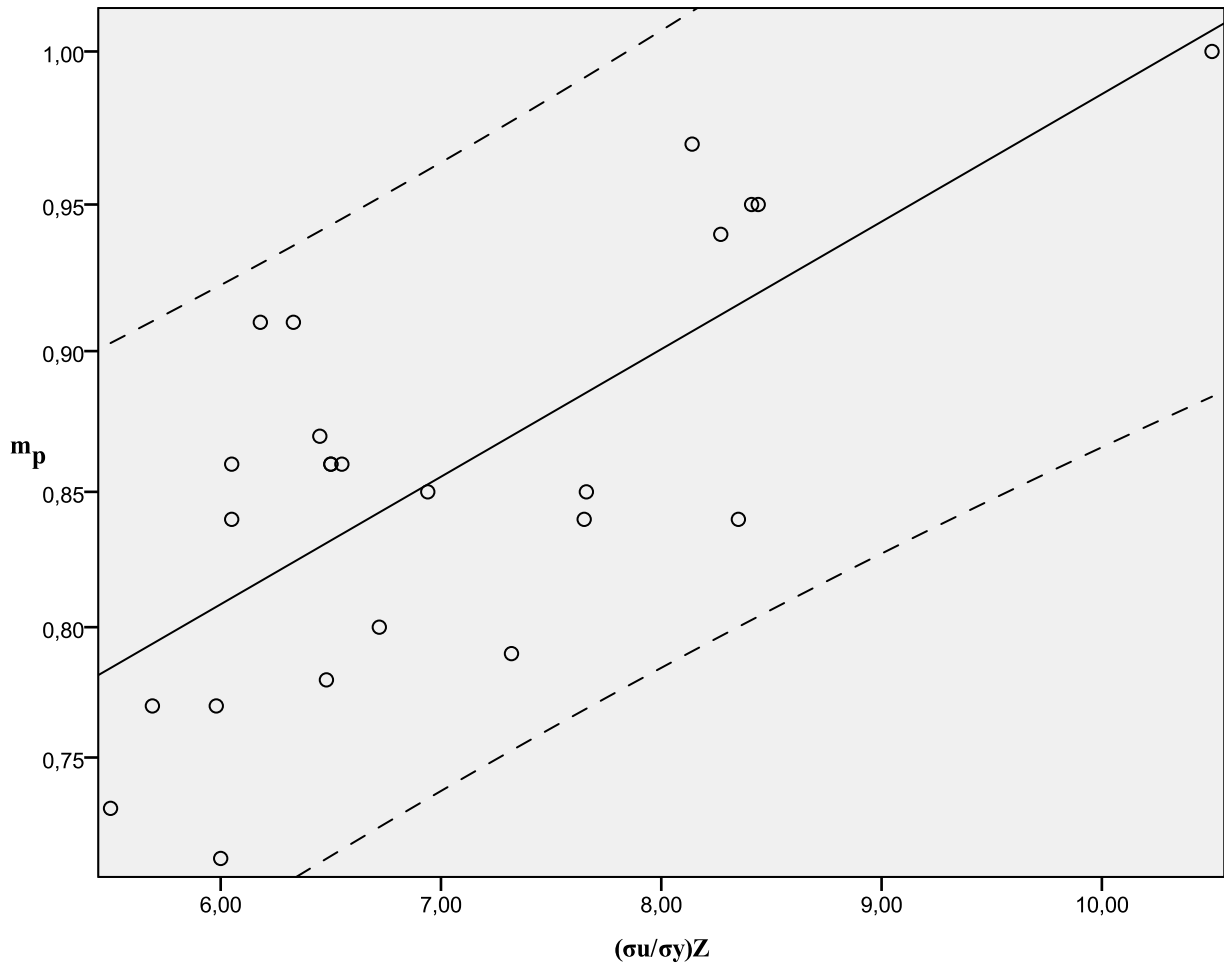
$$\hat{y} - S_{Y/x} \cdot t_{p,k} < \hat{y}_{pi} < \hat{y} + S_{Y/x} \cdot t_{p,k}; \quad (3.36)$$

čia: $t_{p,k}$ – Stjudento kriterijaus reikšmė, nustatoma pagal pasirinktą reikšmingumo lygmenį $p = 0,05$ ir laisvės laipsnių skaičių $k = n - 2$ [19].

Legiruotų konstrukcinių plienų kambario temperatūroje tiesinės regresijos $m_p = 0,546 + 0,044(\sigma_u/\sigma_y)Z$ prognozuojamų reikšmių tikėtinumo juosta su 95% tikėtinumo tikimybe nustatymo skaičiavimai pateikti 3.18 lentelėje.

3.18 lentelė. 95% prognozuojamų reikšmių tikėtinumo juostos ribų nustatymas tiesinei regresijai $= 0,546 + 0,044x$, kai $t_{p,k} = 8,638$, $p = 0,05$.

$x = \frac{\sigma_u}{\sigma_y} Z$	$y = a + bx$	$(x - \bar{x})^2$	$\frac{(x - \bar{x})^2}{(n-1)s_x^2}$	$S_{Y/x}$	$s_{Y/x} \cdot t_{p,k}$	$y - S_{Y/x} \cdot t_{p,k}$	$y + s_{Y/x} \cdot t_{p,k}$
8,00	0,898	49,620	2,406	0,059	0,506	0,392	1,404
8,50	0,920	56,914	2,759	0,063	0,540	0,380	1,460
9,00	0,942	64,709	3,137	0,067	0,575	0,367	1,517
9,50	0,964	73,003	3,540	0,071	0,609	0,355	1,573
10,00	0,986	81,797	3,966	0,075	0,644	0,342	1,630
10,50	1,008	91,091	4,417	0,079	0,679	0,329	1,687
11,00	1,030	100,885	4,891	0,083	0,714	0,316	1,744

3.5 pav. Prognozuojamų reikšmių pasikliautinimo juosta, kai $y = 0,546 + 0,044x$ nuovargio parametro m_p priklausomybei nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale kambario temperatūroje

Regresijos modelio adekvatumo tikrinimas. Pirsono koreliacijos skaičiavimo metu, gautos koeficientų reikšmės $|r|$ apibūdina kintamųjų X ir Y koreliacinio ryšio stiprumą ar silpumą, todėl norint sužinoti ar apskaičiuota koreliacija – statistiškai reikšminga, būtina atlikti adekvatumo tikrinimą:

$$t = \frac{r\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}}, t \sim St(n-2). \quad (3.37)$$

Stjudento statistikai t su $(n - 2)$ laisvės laipsniu randamos dvi kritinės reikšmės $t_{p/2, n-2}$ ir $t_{1-p/2, n-2}$. Jei apskaičiuota statistikos reikšmė t priklauso $t_{H_0} = (t_{p, n-2}, t_{1-p/2, n-2})$ intervalui, tai nulinė hipotezė ($r = 0$) atmetama ir priimama alternatyvi hipotezė – koreliacija reikšminga ($r \neq 0$) su pasirinktu reikšmingumo lygmeniu p [14].

Nulinė hipotezė (tiesinis ryšys nėra reikšmingas) gali būti atmeta ir naudojant Fišerio kriterijų [8]:

$$F = \frac{\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2 \cdot 1/n-2}, \sim F(1, n - 2); \quad (3.38)$$

čia: $\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2$ – regresinė nuokrypių kvadratų suma;
 $\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2$ – paklaidų nuokrypių kvadratų suma.

Kadangi skaičiavimai atliekami su kompiuterine statistine programa, tai H_0 atmetimas sprendžiamas pagal stebimą reikšmingumo lygmenį p – reikšmę.

Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametro m_p , C_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus regresijos tiesiškumo tikrinimas pagal 3.38 lygtį. Apskaičiuoti duomenys pateikti 3.19 lentelėje.

3.19 lentelė. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametrų m_p , C_p priklausomybės nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus regresijos tiesiškumo tikrinimas

		Nuokrypių kvadratų suma	Nuokrypių kvadratų vidurkis	Fišerio statistikos reikšmė F	p – reikšmė
m_p	Regresija	0,069	0,069	24,587	0,000
	Liekana	0,062	0,003		
	Bendra	0,131			
C_p	Regresija	45385,567	45385,567	21,058	0,000
	Liekana	47414,952	2155,25		
	Bendra	92800,519			

Iš suskaičiuotų duomenų matome, kad parametams m_p , C_p Fišerio kriterijus atitinkamai lygus $F = 24,587$ ir $F = 21,058$ bei reikšmingumo lygmuo abiemis parametrams p yra didesnis už 0,1. Šis parametras yra didesnis už pasirinktus reikšmingumo lygiu $p = 0,1$ bei $p = 0,05$, tai galime teigti,

kad hipotezė H_0 atmetama su 90% bei 95% garantija. Legiruotų konstrukcinių plienų nuovargio parametrų m_p , C_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus koreliacijos koeficientas nelygus 0 ir yra reikšmingas tiesinis ryšys.

Visų regresijos tiesiškumo adekvatumo tikrinimo skaičiavimo rezultatai pateikti 3.20 lentelėje. Rezultatai įvertinti pasirinkus $p = 0,1$ reikšmingumo lygmenį su 90% tikimybe. Tiesinė regresija žymima „+“ ženklu, o nereikšmingas ryšys tarp nuovargio charakteristikų nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus žymimas „-“ ženklu.

3.20 lentelė. Tiesinio ryšio adekvatumo tyrimas (Fišerio kriterijus) nuovargio parametrams

	Legiruoti konstrukciniai plienai		Legiruotų konstrukcinių plienų siūlės	
	F	Su tikimybe p	F	Su tikimybe p
Kambario temperatūroje				
m_p	24,587	+	32,826	+
C_p	21,058	+	35,032	+
m_e	20,795	+	15,676	+
C_e	1,399	-	18,126	+
Aukštesnėje temperatūroje				
m_p	15,101	+	30,057	+
C_p	14,668	+	16,228	+
m_e	14,809	+	12,680	+
C_e	13,896	+	4,362	+

Skaičiavimai parodė, kad daugumos medžiagų grupių nuovargio parametrai konstatuoja tiesiškumą su modifikuoto plastiškumo kriterijais. Atlikus koreliacinę – regresinę analizę galima teigti, kad daugumos atsitiktinių, pasiskirsčiusių pagal normalųjį dėsnį kintamųjų egzistuoja reikšmingas tiesinis koreliacinis ryšys.

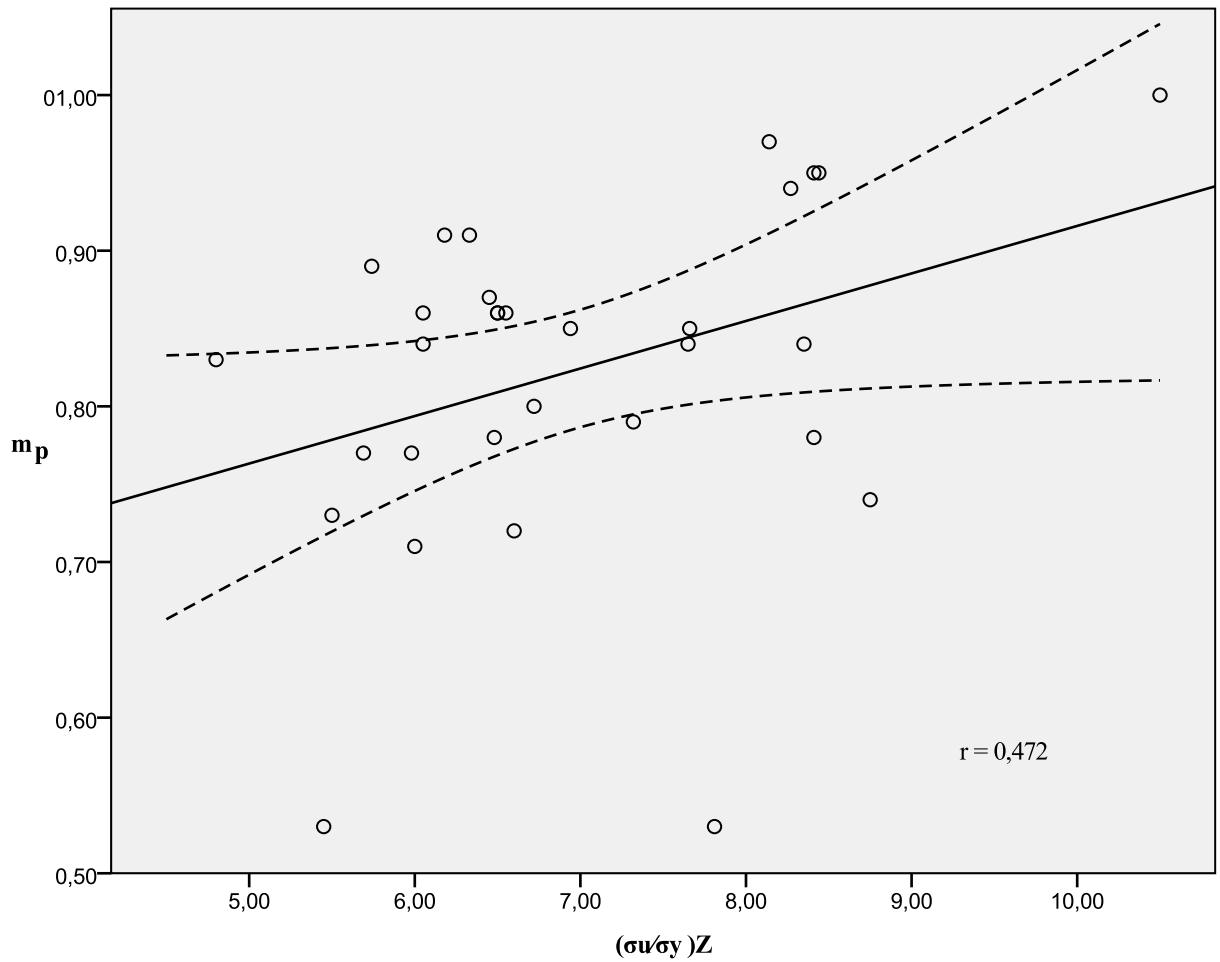

3.21 lentelė. Legiruotų konstrukcinių bei plienų siūlių suvirinimo medžiagų nuovargio parametrų m_p , C_p , m_e , C_e tiesinės priklausomybės koeficientai nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus kambario bei aukštesnėje temperatūrose

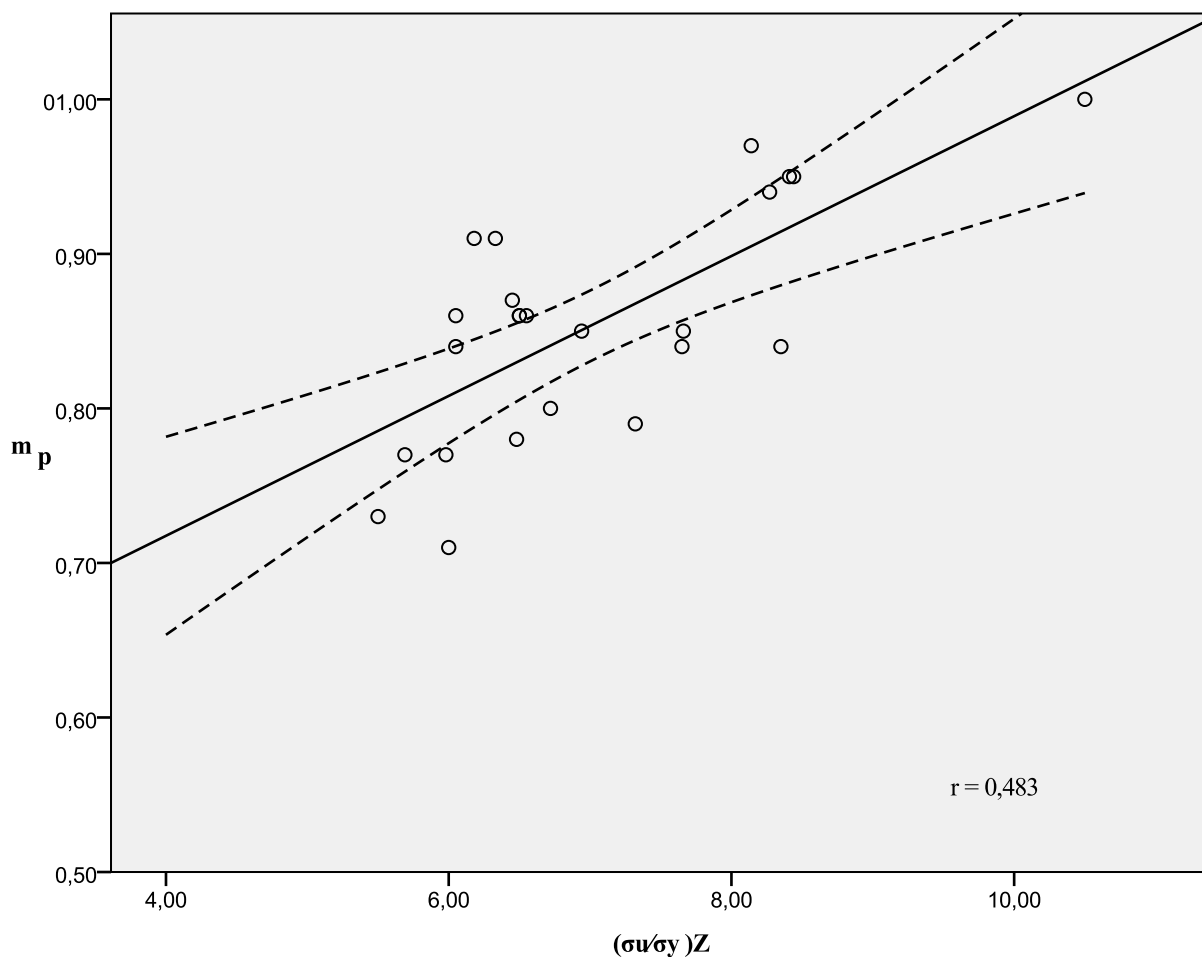
Kambario temperatūra	Aukštesnė temperatūra
Legiruoti konstrukciniai plienai	
$m_p = 0,546 + 0,044 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$m_p = 1,145 - 0,063 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$c_p = 7,147 + 36,506 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$c_p = 670,002 - 77,365 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$m_e = 0,304 - 0,026 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$m_e = 0,402 - 0,045 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$c_e = 0,730 + 0,134 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$c_e = 1,114 - 0,418 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
Legiruotų konstrukcinių plienų siūlės	
$m_p = 0,178 + 0,098 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$m_p = 1,646 - 0,153 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$c_p = 512,845 - 127,844 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$c_p = 763,356 - 107,019 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$m_e = 0,015 + 0,021 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$m_e = 0,378 - 0,034 (\sigma_u/\sigma_y)Z$
$c_e = 0,502 - 0,295 (\sigma_u/\sigma_y)Z$	$c_e = 5,704 - 0,652 (\sigma_u/\sigma_y)Z$

3.7. Medžiagų grupavimo įtaka nuovargio charakteristikų nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus nustatymui

Nuovargio parametrų m_p , m_p legiruotiems konstrukciniams plienams kambario temperatūroje priklausomybės nuo plastiškumo kriterijaus pavaizduotos 3.6, 3.7 paveiksluose. Iš pateiktų paveikslų matyti, kad tiriant medžiagas būdingame intervale, gautas koreliacijos koeficientas yra žymiai geresnis lyginant su bendros grupės medžiagomis.

3.6 pav. Nuovargio parametro m_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotų konstrukcinių plienų bendrai grupei kambario temperatūroje ir 95% prognozuojamų reikšmių pasikliautinoji juosta (brūkšininė linija)

3.7 pav. Nuovargio parametro m_p priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus $(\sigma_u/\sigma_y)Z$ legiruotiems konstrukciniams plienams būdingame intervale kambario temperatūroje ir 95% prognozuojamų reikšmių pasikliautinoji juosta (brūkšninė linija)

Visų dydžių tiesinės priklausomybės stiprumą nusako Pirsono koreliacijos koeficientas. Duomenys pateikti 3.22 lentelėje, kurie byloja, jog legiruotų konstrukcinių plienų bei plienų siūlių nuovargio parametrų m_e , C_e , m_p , C_p tiesinė priklausomybė nuo modifikuoto plastiškumo kriterijaus būdingame intervale yra geresnė, lyginant su bendromis grupėmis kambario ir aukštesnėje temperatūrose. Visų grupių medžiagų reikšmingumo parametrai pagal nuovargio parametrus m_e , C_e , m_p , C_p buvo patikrinti Fišerio kriterijumi.

3.22 lentelė. Tiriamų medžiagų bendros grupės bei medžiagų būdingame intervale koreliacijos koeficientų palyginimai

		Legiruoti konstrukciniai plienai		Legiruotų konstrukcinių plienų suvirinimo siūlių medžiagos	
		Kambario temperatūroje	Aukštesnėje temperatūroje	Kambario temperatūroje	Aukštesnėje temperatūroje
m_p	Bendros grupės	-0,472	-0,455	0,535	-0,686
	Būdingame intervale	0,483	-0,420	0,580	-0,790
C_p	Bendros grupės	-0,378	-0,398	0,550	-0,403
	Būdingame intervale	0,574	-0,414	0,629	-0,458
m_e	Bendros grupės	-0,336	0,356	0,420	-0,552
	Būdingame intervale	-0,436	-0,435	0,495	-0,463
C_e	Bendros grupės	-0,452	0,373	0,445	-0,554
	Būdingame intervale	0,203	0,416	0,461	0,234

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nustatytas legiruotųjų plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų suirimo charakteristikų m_p , C_p , m_e , C_e būdingas intervalas, kambario ir aukštesnėje temperatūroje, kuris priklauso nuo mechaninių charakteristikų. Gautos intervalo ribos: legiruotiems plienams (20 °C) - 0,83 – 1,05; legiruotiems plienams (200 °C – 550 °C) - 0,70 – 1,25; plienų siūlių suvirinimo medžiagoms (20 °C) - 0,88 – 1,10; plienų siūlių suvirinimo medžiagoms (200 °C – 550 °C) - 0,70 – 1,25.
2. Legiruotųjų plienų ir jų suvirinimo siūlių medžiagų suirimo charakteristikų kambario ir aukštesnėje temperatūroje, nustatytame būdingame intervale, duomenys yra stochastiškai nepriklausomi, atsitiktiniai bei pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.
3. Atlikus nuovargio kreivių parametrų m_p , C_p , m_e , C_e tarpusavio ryšio dėsningumus nustatyta, kad patikslinus tyrimų grupių medžiagų sklaidos intervalus gaunami tikslesni statistinių tyrimo metodų rezultatai. Analizė parodė, kad gaunami koreliacijos koeficientai yra vidutiniškai 7 % didesni nustatytame būdingame intervale, nei bendrų plienų grupėse.
4. Pasiūlytos būdingo intervalo analitinės priklausomybės rekomenduojamos preliminariam ilgalaikiškumui apskaičiuoti.

LITERATŪRA

1. COFFIN, L. F. Study of the effects of cyclic thermal stresses on a ductile material. *Trans. Asme*, 1954, vol. A76, no. 53, p. 931-950.
2. ČEKANA VIČIUS, V.; MURAU SKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. Vilnius, 2000. 240 p.
3. DAUBENSPECK, B., R. Extrapolation techniques for very low cycle fatigue behavior of a Ni-base superalloy. Orlando, 2010.
4. DAUNYS, M; STULPINAITĖ, A. Statistical evaluation of low cycle durability for alloyed structural steels weld metals at room and elevated temperature. *Mechanika*. 2008. Nr. 1 (69). ISSN 1392 – 1207.
5. DAUNYS, M; STULPINAITĖ, A; ŠNIUOLIS, R. Statistical evaluation of low cycle stress – strain curves parameters for alloyed structural steels weld metals at room and elevated temperature. *Mechanika*. 2010. Nr. 5 (85). ISSN 1392 – 1207.
6. JANILIONIS, V. *Statistika ir duomenų analizės programinė įranga. Distancinio mokymo kursas*. Kaunas: KTU, 1999 – 2001. Prieiga per internetą: <http://fmf.ktu.lt/janil/stat1.htm>
7. JUNAK, G; CIELSA, M. Low – cycle fatigue of P91 and P92 steels used in the power engineering industry. *International Scientific Journal*. 2011. Vol. 48, Issue 1, p. 19 – 24.
8. JUNAK, G; OKRAJNI, J. Low cycle fatigue of steels at high temperature under gradual loading. *Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering*. 2008. Vol. 26, Issue 2, p. 147 – 150.
9. KAMINSKIENĖ, B. *Matematinės statistikos elementai. Mokymo priemonė II d.* Vilnius, 1976. 124 p.
10. MILLER, L.H. Table of percentage points of Kolmogorov statistics. *J. Amer. Statist. Assoc.* 51, 1956, p. 113 – 115, table 1.
11. OKRAJNI, J; JUNAK, G. Low cycle fatigue of steels at high temperature under gradual loading.
12. SABALIAUSKAS, Artūras; MINGAILIENĖ, Aušra; ČIKOTIENĖ, Dalia. Magistro baigiamojo darbo rengimo metodiniai nurodymai. *Mokomoji knyga*. Šiauliai, 2010. 33 p.
13. SHI, X. Q; PANG, H. L. J; ZHOU, W; WANG, Z.P. *A modified energy – based low cycle fatigue model for eutectic solder alloy*. *Scripta Materialia*. JAV. 1999. Vol. 41, No. 3, p. 289 – 296.
14. STULPINAITĖ, A. Statinių mechanizmų ir mažaciklio nuovargio charakteristikų tarpusavio ryšio tyrimas. *Daktaro disertacija*. Kaunas, 2009.

15. STULPINAITĖ, A; ŠNIUOLIS, R. Statistical evaluation of the parameters of low cycle fatigue curve alloyed steels. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3 (28). Šiauliai, 2010. ISSN 1648-8776.
16. ŠNIUOLIS, R. Konstrukcinių medžiagų mažaciklio nuovargio charakteristikų priklausomybė nuo mechaninių savybių. *Daktaro disertacija*. Kaunas, 1999.
17. VIRVILAITĖ, R; JEFIMOV, V. *Konkurencinio pranašumo įgijimas vidaus ir globalioje rinkoje*. Elektroninė knyga. Prieiga per internetą: http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/rinkos_aplinkos_tyrimai_I/121691.html
18. ЗАКС, Л. Статистическое оценивание. Пер. с нем. / Под. Ред. Ю. П. Адлера, В. Г. Горского. – Москва: Статистика, 1976. 598 с.
19. СТЕПНОВ, М.Н. Статистические методы обработки результатов механических испытаний: *Справочник*. – Москва: Машиностроение, 1985. 232 с.

PRIEDAI

1 priedas

Legiruotų konstrukcinių plienų terminis apdirbimas, statinės mechninės ir nuovargio charakteristikos kambario temperatūroje

Eil. Nr.	Legiruoti konstrukciniai plienai	Terminis apdirbimas	Mechaninės charakteristikos			Nuovargio charakteristikos			
			σ_u , MPa	σ_y , MPa	Z	m_p	C_p , %	m_e	C_e , %
1	48TS	G – Atl	841	616	70,6	0,78	181,4	0,07	1,07
2	20S	N	375	313	70,9	0,53	43,5	0,22	1,91
3	19MN5 (K)	-	463	313	65,8	0,83	207,3	0,27	7,98
4	15Cr2MF	G – Atl	410	268	68,6	0,89	215,6	0,33	15,1
5	VK – 2M (E)	G – Atl	436	293	68,5	0,74	216,2	0,15	2,26
6	VK – 2M (GO)	G – 2Atl	471	310	69,2	0,72	219	0,15	1,84
7	15Cr3NiMoFAA	G – 3Atl	469,2	271,6	60,5	0,73	189,9	0,15	1,66
8	09G2S	–	505	345	69,6	0	0	0	0
9	16G2AF	–	655	437	65,2	0	0	0	0
10	10CrSNiD	–	586	411	58,6	0	0	0	0
11	15Cr2MoV	G – Atl	841	617	70	0,95	375,4	0,09	1,01
12	12Cr3Ni1MoFS	–	844	584	59,2	0,95	367,6	0,09	0,99
13	12Cr3Ni1MoVE	N – G – Atl	814	587	63	0,97	316,2	0,07	0,89
14	12CrNi1MoVP	G – Atl	827	542	60	0,94	352,3	0,08	0,82
15	15CrMoFA	–	598	503	71,5	0,77	170,15	0,1	0,99
16	15Cr2MoVAA (TSK)	G – 2Atl	650	510	72	0,86	188,9	0,12	0,79
17	VK – 2M (G)	G – 2Atl	835	570	60	0,84	72,6	0,22	1,92
18	15Cr2NiMoVAA (PT)	G – Atl	765	570	65	0,84	339,6	0,11	1,24
19	15Cr1Mo1FL	Atl	605	457	75,5	0,86	380,5	0,06	0,86
20	ČSN	–	732	610	73	0,79	231,6	0,14	2,08
21	415320.9 (ČSN)	–	766	656	72,7	0,85	232	0,17	3,1
22	15Cr1Mo	–	618	407	62	0,91	195,1	0,14	1,24
23	15Cr2MoFAA	G – 3Atl	605	535	75,5	0,84	243,8	0,12	1,58
24	15Cr2MoFA	N – G - Atl	655	540	70	0,86	221,2	0,19	2,34
25	15Cr2MoFA	G – 2Atl	645	496	75,5	0,87	243,8	0,14	1,58

1 priedo tęsinys

26	15Cr2Mo	–	648	529	72	0,78	229,0	0,16	2,2
27	12Cr2NiMo	Atkh – N – G – Atl	1050	730	63	1,00	196,92	0,21	2,46
28	15Cr2NiMo	–	633	529	78	0,91	254	0,17	2,30
29	15Cr2NiMo	–	672	562	75	0,80	241,8	0,12	1,52
30	15Cr2NiMo	G – Atl	650	542	78	0,86	254,2	0,13	1,78
31	10CrNi1Mi	G – Atl	569	472	77	0,77	263,9	0,06	0,78
32	VK – 4	N	694	499	64	0,85	204,4	0,08	1,1
33	VK-2M	–	781	513	68,4	0,53	11,7	0,09	0,93
34	10GNi2MoFE	–	600	463	78,5	0,71	124	0,08	0,76
Apskaičiuotos vidutinės reikšmės:						0,785	205,94	0,13	2,26

2 priedas

Legiruotų konstrukcinių plienų terminis apdirbimas, statinės mechninės ir nuovargio charakteristikos aukštesnėje temperatūroje

Eil. Nr.	Legiruoti konstrukciniai plienai	Terminis apdirbimas	Mechaninės charakteristikos			Nuovargio charakteristikos			
			σ_u , MPa	σ_y , MPa	Z	m_p	C_p , %	m_e	C_e , %
1	L (25L)	N	545	180	40,1	0,47	8,1	0,05	0,59
2	19MoNi5 (K)	–	480	227	64,4	0,79	107,8	0,17	1,36
3	4114166 (ČSN)	N – Atk	418	190	44,7	0,75	140,8	0,25	4,58
4	15Cr2MoF	G – Atl	574	387	72,2	0,83	187,5	0,15	1,41
5	VK-2M	G – Atl	672	447	66,7	0,63	58,3	0,08	0,93
6	VK-2M(E)	G – Atl	875	501	63,2	0,85	142,6	0,2	2,76
7	VK-2M(O)	G – 3Atl	619	367	59	0,7	75,4	0,35	4,82
8	VK-2M(GO)	G – 2Atl	660	390	67	0,73	160	0,3	4,52
9	15Cr2NiMoF2A	G – Atl	580	440	69,2	0,82	228,9	0,15	1,63
10	15Cr3NiMoFA	G – 3Atl	550	275	58	0,77	182,1	0,07	0,58
11	15Cr2MoFAAVU	G – 3Atl	530	480	75,5	0,92	456,9	0,18	1,49
12	415320 (ČSN) (1)	–	670	509	70,4	0,86	223,4	0,11	1,64
13	415320 (ČSN) (1)	–	684	524	68,8	0,88	217	0,14	2,32
14	25Cr1Mo1Fa	–	530	450	72	0,79	230,2	0,15	0,8
15	25Cr1MoV (2)	–	460	410	85	0,82	293	0,09	0,34
16	25Cr1MoV (3)	2N – Atl	466	360	68	0,89	214	0,19	2,02
17	25 Cr1MoV	–	420	355	79	0,81	259,6	0,22	1,66
18	12Cr2NiMoFA	–	506	457	71,5	0	0	0	0
19	15Cr2NiMoV	–	572	487	73,5	0,81	235,2	0,16	1,96
20	20Cr2Hi4MoV	G – Atl	825	543	61,5	0,60	40,3	0,18	1,84
21	15Cr2NiMoFA	–	590	520	69	0,54	61,4	0,08	1,68
22	15Cr2NiMoFAA	Atl	580	530	69,2	0,8	218,6	0,2	2,06
23	15Cr2NiMoFAA	–	676	578	70	0	0	0	0
24	15Cr3NiMoFAA	G – 3Atl	550	420	58	0,71	181,4	0,4	2,18
25	VK-2 (N)	2Atkh – 2N – Atl	637	459	68,9	0,83	196,4	0,20	1,96

2 priedo tęsinys

26	VK-2 (D)	Atkh – N – G – Atl	600	397	59,4	0,81	179,0	0,15	1,42
27	10CrNi2MoV Ge	–	550	403	74,5	0,95	315,3	0,05	0,64
28	VK-2Š	Atkh – N – G – Atl	697	348	54,8	0,78	130,8	0,25	4,41
29	10CrNi1Mo (A)	G – Atl	595	335	54,3	0,72	202,1	0,09	0,93
Apskaičiuotos vidutinės reikšmės:						0,72	170,56	0,16	1,81

3 priedas

Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių terminis apdirbimas, statinės mechninės ir nuovargio charakteristikos kambario temperatūroje

Eil. Nr.	Legiruotų plienų siūlės	Terminis apdirbimas	Mechaninės charakteristikos			Nuovargio charakteristikos			
			σ_u , MPa	σ_y , MPa	Z	m_p	C_p , %	m_e	C_e , %
1	22Š	–	537	421	71,35	0	0	0	0
2	TSA	Atk	574	383	64,1	0,77	122,74	0,07	0,77
3	N10	G – Atl	635	491	72	0,57	50,07	0,13	1,11
4	TŠŠ	G – Atl	673	455	68	0,59	33,41	0,08	1,2
5	Š	–	618	423	67,5	0,77	117,59	0,11	0,91
6	A	–	535	338	69,3	0,72	327,4	0,16	1,52
7	AV	G – 2Atl	577	420	69,1	0,76	245,4	0,12	1,17
8	15Cr3NiMoV	Atk	725	435	59,6	0,51	5,76	0,16	1,51
9	1	Atk	735	500	65	0	0	0	0
10	1G(33-50)	G – 2Atl	650	454	65,5	0,87	356,8	0	0
11	1G (51-64)	G – 2Atl	650	447	65,5	0,45	10,65	0	0
12	ZP	Atk	497	363	66,7	0,74	170,1	0,11	1,1
13	TST	G - Atl	674	491	66,8	0,67	74,7	0,08	1,05
14	ZP	–	538	385	74	0,66	112,4	0,11	0,79
15	N	Atk	770	391	53,6	0,85	264,2	0,12	1,19
16	22PŠ	–	519	424	76,,2	0,64	63,8	0,1	0,85
17	22ŠZ	G – Atl	445	362	76	0,61	86,6	0,1	0,86
18	TT	G - Atl	652	447	61	0,73	145,8	0,13	1,31
19	1	Atk	678	439	68,8	0,93	387,9	0,09	1,21
20	5ŠZT	G – 8Atl	439	341	80	0,63	86,76	0,12	0,98
21	SŠ	G – 2Atl	680	465	75	0,84	381,6	0,05	0,74
22	ŠR	3G – 2Atl	765	500	70,7	0,75	190,9	0,05	0,83
23	4Š2T	5Atk	417	329	78	0,59	59,48	0,1	0,73
24	ŠA	–	508	340	64,5	0,53	24,95	0,11	0,84
25	ŠT	Atk	459	359	73	0,61	70,73	0,11	0,9
26	1T, 2T, 3T	N	659	425	70	0,85	337,4	0,13	1,6
27	AE	G – Atk	603	437	72	0,71	175,2	0,14	1,13
28	AŠ	G – Atl	604	423	68	0,91	378,8	0,16	1,35

3 priedo tęsinys

29	N	G – 4Atl	770	530	73,5	0	0	0	0
30	NZ	G – Atl	590	460	71	1,02	1555,7	0,06	0,8
31	Cr1	2Atk	560	410	77	0,84	440	0,13	1,25
32	A	–	681	421	63,1	0,84	400,9	0,24	2,04
33	Z1-Z1	N	592	435	69,5	0,92	297,13	0,16	1,6
34	S	–	560	393	67	0,75	154,3	0,08	0,8
Apskaičiuotos vidutinės reikšmės:						0,67	209,7	0,1	0,95

4 priedas

Legiruotų konstrukcinių plienų siūlių terminis apdirbimas, statinės mechninės ir nuovargio charakteristikos aukštesnėje temperatūroje

Eil. Nr.	Legiruoti plienų siūlės	Terminis apdirbimas	Mechaninės charakteristikos			Nuovargio charakteristikos			
			σ_u , MPa	σ_y , MPa	Z	m_p	C_p , %	m_e	C_e , %
1	TŠŠ	G – Atl	643	432	58	0,98	140,7	0,17	1,74
2	1V-8V	G – Atl	661	461	63,8	0,83	335,1	0,13	1,28
3	1R-7R	G – 2Atl	593	400	61,3	0,76	100,1	0,22	2,13
4	1	Atk	554	289	56,2	0,86	258,63	0,22	2,16
5	2	Atk	552	268	52,6	0,78	180,77	0,11	1,07
6	VM	G – 2Atl	511	390	63,9	0,79	133,4	0,18	1,24
7	K	G – 2Atl	680	332	56	0,63	40,18	0,13	1,04
8	1KP	G - Atl	569	320	67,1	0,55	16,77	0,27	1,8
9	8MP	Atk	530	320	62,6	0,84	227,21	0,12	1,03
10	18	Atk	585	340	68,5	0,65	100,2	0,11	0,94
11	30	Atk	600	397	66,5	0,71	55,53	0,21	2,47
12	A54, A52, A53	Atk	785	570	61	0,92	494,5	0,32	6,04
13	22S	G – Atl	427	261	73,2	1,1	417,1	0,19	1,71
14	22K	–	417	188	54,5	1,0	287	0,22	2,02
15	MG	–	685	360	53,1	0,59	38,74	0,08	1,05
16	1G	G – 2Atl	585	335	64,5	0,66	50,63	0,11	1,13
17	R	–	825	350	42,1	0,71	131,22	0,11	1,36
18	T11	G – 2Atl	534	379	70,5	0,74	139,44	0,13	1,04
19	IV1	–	594	343	60,4	0,81	225,76	0,09	1,05
20	MN	Atk	590	374	64	0,83	300,06	0,2	2,38
21	A1	–	1000	363	34	0,91	51,58	0,16	2,14
22	N1	G – Atl	665	375	60	0,69	62,79	0,16	1,75
23	N3	G – Atl	590	376	71	0,7	59,75	0,13	1,2
Apskaičiuotos vidutinės reikšmės:						0,78	167,25	0,16	1,73